

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra Pedagogiky

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Motivace k dobrovolnictví ve volnočasových aktivitách pro děti a mládež

Motivation for volunteering in free time activities for children and youth

Matyáš Marek

Vedoucí práce: PhDr. Lenka Kollerová, Ph.D.

Studijní program: Učitelství pro střední školy

Studijní obor: Anglický jazyk – Pedagogika

Odevzdáním této bakalářské práce na téma Motivace k dobrovolnictví ve volnočasových aktivitách pro děti a mládež potvrzuji, že jsem ji vypracoval pod vedením vedoucí práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále potvrzuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Praha, 2023

Rád bych tímto poděkoval své vedoucí práce, PhDr. Lence Kollerové, Ph.D. za konzultace, věcné připomínky a vedení při psaní práce. Dále bych chtěl poděkovat své rodině za podporu a kamarádům za inspiraci při výběru tématu. V neposlední řadě bych chtěl poděkovat Zitě Strunecké za její podporu při tvorbě této práce.

ABSTRAKT

Tato teoreticko-empirická bakalářská práce se věnuje popisu motivace k dobrovolnictví v rámci volnočasových aktivit pro děti a mládež. Práce se na tuto oblast dobrovolnictví zaměřuje i z důvodu nedostatečného zastoupení v současné akademické literatuře. V teoretické části jsou předstřeny typy a definice dobrovolnictví, je popsána motivace, motivace k dobrovolnictví, prosociální chování, základy pedagogiky volného času ve vztahu k dobrovolnictví a teorie, které jsou v rámci motivace k dobrovolnictví klíčové. V empirické části je pomocí smíšeného designu mapována motivace k dobrovolnictví. Výzkumná sonda je tvořena vzorkem (N = 31, 52 % žen, průměrný věk = 24 let), jenž byl vybrán z jedné skupiny specifické volnočasové organizace typu Skaut. Je použit klasický funkcionální dotazník dobrovolnických funkcí, který je pro potřeby této práce doplněn o otevřenou otázku *Jaká je jedna věc, kterou považuješ za nejdůležitější v rámci své činnosti v oddíle a proč?*. Dotazník dobrovolnických funkcí je kvantitativně vyhodnocen pomocí deskriptivní statistiky a výpovědi na otevřenou otázku jsou kvalitativně zpracovány za použití tematické analýzy. V dotazníku dosahovali vedoucí a instruktoři vyšších průměrných skóru ve škálách porozumění, hodnoty a posílení a nižších ve škálách sociální funkce, kariéru a protektivní funkce. V rámci tematické analýzy dobrovolníci zmiňují 6 hlavních témat: hodnoty, sounáležitost, získávání dovedností, předávání zkušeností, zájem o volnočasové aktivity a pozitivní emoce. Práce nachází podobnosti (umístění škál porozumění, hodnoty a posílení na prvních třech příčkách napříč výzkumy) a rozdíly (nižší umístění škály hodnot a vyšší umístění sociální funkce u daného typu volnočasového dobrovolnictví) při porovnání s obdobnými výzkumy. Zároveň práce popisuje témata, jež klasický dotazník mapuje, ale která se neobjevila v rámci tematické analýzy jako důležitá a v odpovídajících škálách dotazníku skórovala níže než v ostatních. Práce tedy spekuluje, že dané škály (posílení, kariéra a sociální funkce) nemusí být v tomto typu dobrovolnictví ideálně formulované. Tematická analýza následně ukázala některá témata (pozitivní zážitky), která dotazník nezachycuje. Práce tak dochází k závěru, že pro daný typ volnočasového dobrovolnictví by bylo vhodné vytvořit specifické metody měření a poukazuje na jedinečnost zkoumaného typu dobrovolnictví.

KLÍČOVÁ SLOVA

dobrovolnictví, motivace, prosociální chování, volnočasové aktivity, dobrovolnická organizace

ABSTRACT

This theoretical-empirical bachelor thesis describes motivation to volunteer in leisure activities for children and youth. The thesis focuses on this area of volunteering as it is under-represented in the current academic literature. The theoretical section outlines the types and definitions of volunteering, describes motivation to volunteer, pro-social behaviour, the foundations of leisure pedagogy in relation to volunteering and the theories that are central to motivation to volunteer. In the empirical section, motivation to volunteer is mapped using a mixed design research. The research probe consists of a sample (N = 31, 52% female, mean age = 24 years) that was selected from a group which is a part of a specific leisure organization, similar to Skaut. A classic volunteer functions inventory is used, which, for the purpose of this paper, is supplemented with an open-ended question *What is the one thing you consider most important in your activities and why?*. The volunteer functions inventory is quantitatively evaluated using descriptive statistics and the responses to the open-ended question are qualitatively processed using thematic analysis. Leaders and instructors score highest on the understanding, values, and enhancement scales of the questionnaire, with social, career, and protective function as relatively less important factors. Within the thematic analysis, volunteers mentioned six main themes: values, belonging, skill acquisition, transfer of experience, interest in leisure activities, and positive emotions. The thesis finds similarities (score of understanding, values and enhancement scales in the top three positions across all papers) and differences (lower placement of the values scale and higher placement of the social function scale for the researched type of leisure volunteering) when comparing this thesis to other research. At the same time, the thesis describes areas, that are a part of the inventory, but are not seen as important to the respondents in the thematic analysis and which scored relatively low in the scales of the inventory. Thus, the thesis speculates that the scales in question (for example, enhancement, career and social function) might not be ideally formulated for the type of volunteering researched. Furthermore, the thematic analysis revealed some themes (positive experiences) that are not a part of the questionnaire. The thesis therefore concludes that a creation of new specific measurement methods might be appropriate for this type of leisure volunteering and highlights the uniqueness of the type of volunteering under investigation.

KEYWORDS

volunteering, motivation, prosocial behaviour, leisure time activities, voluntary organization

Obsah

Úvod.....	8
Teoretická část	10
1 Dobrovolnictví.....	11
1.1 Definice dobrovolnictví.....	11
1.1.1 Klasická definice dobrovolnictví	11
1.1.2 Dobrovolnictví na začátku tisíciletí	12
1.1.3 Následné definice dobrovolnictví	12
1.1.4 Současné názory na definici dobrovolnictví	13
1.1.5 Dobrovolnictví v českém kontextu	13
1.1.6 Definice dobrovolnictví v rámci této bakalářské práce	14
1.2 Typy dobrovolnictví.....	14
1.2.1 Formální a neformální dobrovolnictví	14
1.2.2 Současná typologie dobrovolnictví.....	15
1.2.3 Typologie dobrovolníků v českém kontextu.....	16
1.2.4 Charakterizace typu dobrovolníka ve zkoumaném vzorku.....	17
2 Pedagogika volného času ve vztahu k dobrovolnictví.....	18
2.1 Základní poznatky o pedagogice volného času.....	18
2.1.1 Volný čas	18
2.1.2 Typy výchovného procesu v rámci pedagogiky volného času	18
2.1.3 Funkce pedagogiky volného času	19
2.2 Vztah pedagogiky volného času a dobrovolnictví	20
2.2.1 Náhled na dobrovolnictví skrze volnočasovou perspektivu	20
3 Motivace.....	22
3.1 Obecné poznatky o motivaci	22
3.1.1 Definice motivace	22
3.1.2 Intrinsická motivace.....	23
3.1.3 Extrinsická motivace.....	23
3.1.4 Motivace v rámci této práce.....	24
3.2 Prosociální chování v rámci dobrovolnictví.....	24
3.2.1 Obecná definice prosociálního chování	25
3.2.2 Altruismus.....	25

4	Teorie pojednávající o motivaci k dobrovolnictví.....	27
4.1	Dvoufaktorové, třífaktorové a multifaktorové modely	27
4.2	Teorie rolové identity	28
4.3	Funkcionální teorie.....	29
4.3.1	Východiska funkcionální teorie	29
4.3.2	Kategorie funkcí v rámci funkcionální teorie	30
4.3.2.1	Hodnoty.....	30
4.3.2.2	Porozumění	30
4.3.2.3	Kariéra.....	31
4.3.2.4	Sociální funkce.....	31
4.3.2.5	Protektivní funkce.....	31
4.3.2.6	Posílení.....	31
4.3.3	Popis výzkumu funkcionální teorie	32
4.4	Vybrané výzkumy z oblasti motivace k dobrovolnictví.....	32
4.4.1	Funkcionální výzkum.....	33
4.4.2	Výzkum motivace k dobrovolnictví u sociálních pracovníků.....	33
4.4.3	Výzkum motivace k dobrovolnictví u dobrovolných hasičů	34
4.4.4	Výzkum motivace k dobrovolnictví u Skautského oddílu.....	34
	Empirická část.....	35
5	Shrnutí empirické části	36
6	Výzkumné otázky a cíle	37
7	Výzkumná metoda.....	38
7.1	Charakterizace výzkumného vzorku	38
7.2	Metoda sběru dat	38
7.2.1	Intenzita a délka činnosti	39
7.2.2	Dotazník o motivaci k dobrovolnictví	39
7.2.3	Otevřená otázka	40
7.3	Použité postupy v analýze	40
7.3.1	Deskriptivní statistika	40
7.3.2	Tematická analýza	41
7.3.2.1	Induktivní a deduktivní tematická analýza	41
7.3.2.2	Postup tematické analýzy.....	41
8	Výsledky.....	43

8.1	Deskriptivní analýza.....	43
8.2	Výsledky dotazníku dobrovolnických funkcí	43
8.3	Témata v odpovědích na otevřenou otázku.....	45
8.3.1	Získávání dovedností	46
8.3.2	Předávání zkušeností.....	46
8.3.3	Zájem o volnočasové aktivity	46
8.3.4	Budování sounáležitosti	47
8.3.5	Typy hodnot v oddíle	47
8.3.6	Pozitivní emoce.....	48
9	Diskuse	49
9.1	Porovnání výzkumů o motivaci k dobrovolnictví.....	49
9.1.1	Společné znaky výzkumů	49
9.1.2	Jsou hodnoty nejdůležitějším motivačním faktorem?.....	50
9.1.3	Věk jako faktor ovlivňující výsledky.....	51
9.1.4	Pro jaký typ dobrovolníků je důležitější sociální funkce.....	52
9.2	Podobnosti a rozdíly mezi dotazníkem a otevřenými výpověďmi respondentů	53
9.2.1	Porozumění	53
9.2.2	Hodnoty.....	54
9.2.3	Posílení.....	54
9.2.4	Sociální funkce.....	55
9.2.5	Kariéra.....	56
9.2.6	Protektivní funkce.....	56
9.2.7	Pozitivní životní zážitky	57
9.3	Limity výzkumu	57
9.4	Implikace pro pedagogickou a výzkumnou praxi	58
10	Závěr	60
	Seznam použitých informačních zdrojů.....	61
	Seznam příloh	64

Úvod

Předložená práce se zabývá tématem motivace k dobrovolnictví ve volnočasových organizacích pro děti a mládež. Konkrétně se jedná o jednu specifickou skupinu, která v rámci dané organizace funguje na plně dobrovolné bázi (nemá žádného zaměstnance). Práce si klade obecnou otázku, co motivuje dobrovolníky k výkonu jejich činnosti, obzvláště vzhledem k plné dobrovolnosti jejich působení bez nároku na jakoukoliv odměnu. V práci jsou prozkoumány motivační faktory, které za činnostmi stojí.

Práce se skládá ze dvou částí. V teoretické části je představen fenomén dobrovolnictví, vývoj definice dobrovolnictví a typologie dobrovolníků. Dále je popsána vědní disciplína pedagogika volného času, která je ve sledované organizaci úzce spjata s dobrovolnictvím. V další části je představen náhled na motivaci obecně, její dělení, prosociální chování a altruismus a v poslední části jsou předestřeny výzkumné teorie, které mluví o motivaci k dobrovolnictví.

V empirické části jsou popisovány, zkoumány a porovnávány odpovědi na dotazník, který byl rozeslán organizátorům (instruktorům a vedoucím) v rámci dané skupiny. K popsání motivů k činnosti je použito klasického dotazníku v rámci funkcionální teorie. Dále je předložena tematická analýza otevřené otázky: *Jaká je jedna věc, kterou považuješ za nejdůležitější v rámci své činnosti v oddíle a proč?* Témata, která jsou z tematické analýzy zjištěna, jsou poté porovnána se škálami klasického dotazníku. V neposlední řadě obsahuje část porovnání výsledků této práce s obdobnými výzkumy.

Práce přináší poznatky v oblasti motivace k organizaci dobrovolnických volnočasových aktivit skrze specifickou organizaci, čímž může podpořit obdobné organizace a výzkumníky v dalším zkoumání tohoto tématu. Manažeři či hlavní vedoucí dobrovolnických volnočasových organizací mohou v rámci své praxe čerpat z poznatků práce a podporovat tak růst daného sektoru. Práce také poskytuje důležitý pohled na propojení volného času a dobrovolnictví, který je ve výzkumnické literatuře málo probíraný, i přes poměrně značný počet obdobných organizací v České republice. Výstupem je poté poukázání na podobnosti a rozdíly v používaných nástrojích, které může vnést světlo na potenciální rozdílnost daného typu volnočasového dobrovolnictví oproti obecnému dobrovolnictví.

Osobně mě téma zaujalo z důvodu nedostatku výzkumu v dané oblasti a mé vazbě na volnočasové turistické organizace. Uvědomění si, jaké motivy stojí za činnostmi jednotlivých aktérů, považuji za stěžejní pro pochopení účelu a smyslu organizace a představení toho, co přináší veřejnosti. Tato práce tedy míní popsat motivaci k dobrovolnictví a vybrat nástroje,

keré by nejlépe různé motivy popsaly a umožnit tak vhléd do dané volnočasové dobrovolnické organizace jak veřejnosti a dalším výzkumníkům, tak možná i organizátorům samotným. V rámci bádání je součástí i poukázat na možné nedostatky při zkoumání takového vzorku pomocí již klasických nástrojů.

Teoretická část

1 Dobrovolnictví

Podle analýzy dobrovolnických činností, kterou si nechala vypracovat Česká rada dětí a mládeže (zastřešující organizace pro více než 100 sdružení dětí a mládeže), se v České republice nachází doslova „armáda“ desetitisíců dobrovolníků, kteří se každý týden věnují sto tisícům dětí a dospívajících (Černý, 2018). Podle této zprávy je hodnota, kterou oddíloví vedoucí a ostatní dospělí dobrovolníci trvale vytvářejí (a to pouze v rámci volnočasových organizací pod záštitou České rady dětí a mládeže), několikanásobně vyšší než hodnota, kterou spotřebují na veškerou svoji činnost všechny dětské a mládežnické nestátní neziskové organizace v České republice. Konkrétně zpráva uvádí vytvořenou hodnotu v rámci dobrovolnické aktivity téměř 1,4 miliardy korun. Analytická zpráva o ekonomické hodnotě dobrovolnictví realizovaná pod záštitou Ministerstva vnitra České republiky konstatuje, že dobrovolníci v roce 2015 odvedli činnost v celkové době 45,1 mil. hodin (Foldynová a kol., 2018) a vzhledem k rostoucímu počtu dobrovolníků v rámci České rady dětí a mládeže (Černý, 2018) se může počet hodin do budoucna dále zvyšovat. Dobrovolnictví je tedy v kontextu České republiky velmi hodnotné. Vystává však otázka, co je konkrétně myšleno pojmem dobrovolnictví. Pro potřeby této práce si popíšeme, co je za dobrovolnictví považováno, jak na něj odborníci nahlíží obecně a jak v kontextu volnočasových organizací.

1.1 Definice dobrovolnictví

Náhled na dobrovolnictví se v průběhu historie měnil a do dnešní doby neexistuje jedna ustálená definice, která by byla univerzálně používána (Foldynová a kol., 2018; Knies a kol., 2021). Abychom mohli fenomén lépe uchopit pro potřeby této práce, projdeme některé stěžejní zdroje, které se tématu věnují, přičemž se zaměříme na prvky, které jsou pro volnočasový aspekt relevantní.

1.1.1 Klasická definice dobrovolnictví

Po rešerši v oblasti tohoto tématu bychom mohli říci, že jedno z nevlivnějších období pro zkoumání dobrovolnictví nastalo okolo roku 2000. Stěžejním výzkumem je článek z roku 1998, který je jedním z nejcitovanějších výzkumů v dané oblasti a dotazník v něm definovaný se vyskytuje i v empirické části této práce (Clary a kol., 1998). Autoři vymezují rozdíl mezi dvěma typy dobrovolnické činnosti. Prvním je spontánní pomoc, která se může vyskytovat v jednorázových situacích, tedy se jedná o reakci na nějaký podnět, jenž ve většině případů vyžaduje bezprostřední jednání přítomné osoby. Druhým typem je plánovaná činnost, kterou dobrovolníci vyhledávají, aby mohli pomáhat ostatním. Jejich činnost tudíž není jednorázová

či nahodilá, ale mají čas na rozmyšlení, jestli a v jaké míře činnost vykonávat, mohou vyhledávat příležitosti k dobrovolnické aktivitě, která poté trvá většinou dlouhodobě (ve smyslu opačném k jednorázovému konání). Důležitým aspektem je i dobrovolnost dané činnosti, tedy, že její účastníci nejsou povinni ji vykonávat. Tato definice nám předkládá základy, na které navazují další autoři, jenž ji rozšiřují.

1.1.2 Dobrovolnictví na začátku tisíciletí

Dalším stěžejním výzkumem z výše zmíněného období je článek od profesora Pennera, který v roce 2002 prozkoumával vztah vlivu dobrovolnické organizace na dobu dobrovolnictví (Penner, 2002). Stejně jako Claryová a kol. (1998) vymezuje Penner dlouhodobé dobrovolnictví vůči chování, které by bylo pouze spontánní. Sám jej definuje jako dlouhodobou činnost, konkrétně plánované prosociální chování, jenž přináší prospěch cizím osobám a které se objevuje v organizovaném prostředí. Na základě této definice stanovuje čtyři kategorie, které jsou pro dobrovolnictví stěžejní: dlouhodobost, plánování, dobrovolnost a kontext organizace. V rámci Pennerovy definice (2002) se setkáváme jak s prvky již zmíněnými (jako je dobrovolnost, dlouhodobost a plánovanost), tak i s novými aspekty. Podle autora je důležité, že je činnost poskytována cizí osobě a v kontextu určité formální organizace, která činnosti zastřešuje. Obzvláště idea, že je činnost provozována v rámci určitého organizačního prostředí, je novinkou relevantní pro naši práci.

1.1.3 Následné definice dobrovolnictví

Následným použitím Pennerových teorií a metod se inspirovala, mezi jinými, i Marcia A. Finkelsteinová. Již v roce 2005 navázala na Pennerovu teorii a ve svých výzkumech prosazuje dobrovolnictví jakožto fenomén, který je dlouhodobým, plánovaným a diskrétním prosociálním chováním, jež pomáhá lidem, kteří nejsou v nejbližší rodině dobrovolníka a jež je odměňováno buď minimálně nebo vůbec (Finkelstein, 2009). Do definice se tedy dostává nově prvek odměny, přičemž činnost může být buď čistě dobrovolná, nebo je nahrazována skrze alternativní formy odměn – jako je proplácení cestovného či školení v rámci činnosti. Je také blíže specifikováno, do jaké míry se ještě může jednat o dobrovolnickou činnost vzhledem ke vztahu k osobě benefitující z činnosti. V definici profesorka Finkelsteinová udává, že činnost dobrovolná se vztahuje pouze na osoby, které vůči aktérovi nejsou v nejbližším rodinném vztahu, čímž významně omezuje okruh dobrovolné aktivity.

1.1.4 Současné náhledy na definici dobrovolnictví

Současné mezinárodní výzkumy se věnují zejména specifikaci nejasných částí definice. Knies a kol. (2021) popisují dobrovolný aspekt a uvádějí, že se pohybuje na určité škále od vnitřní pohnutky dobrovolníka až k dobrovolnické činnosti, která je provozována v rámci povinného předmětu ve škole. Stejně tak uvádějí, že organizační prvek, který Penner (2002) pro své potřeby zahrnuje do dobrovolnictví celkově, nemusí být nutnou podmínkou – v jejich pohledu je i pravidelná výpomoc sousedům dobrovolnictvím. Zde ale může vyvstat otázka, jak blízká musí být osoba, aby se již o dobrovolnictví nejednalo. Chen a kol. (2022) říkají, že se má jednat o osoby, které nejsou blízkými příbuznými. Určitě ale lze najít příklady, které se definici vymykají – právě u pomáhání v místní komunitě neexistuje mezi výzkumníky shoda (člověk, jemuž je pomáháno, sice není součástí bezprostřední rodiny, ale v určitých případech může být dobrovolníkovi dokonce blíže než rodina).

1.1.5 Dobrovolnictví v českém kontextu

V kontextu České republiky vznikly od roku 2010 dvě publikace, které jsou pro téma motivace k dobrovolnictví stěžejní. První z nich, *Vzorce a hodnoty dobrovolnictví v české společnosti na začátku 21. století* od Pavola Friče a Terezy Pospíšilové, vznikla v roce 2010 a jejím cílem je zkonsolidovat vědomosti o dobrovolnictví v české společnosti v knižním formátu (Frič a Pospíšilová, 2010). Autoři stejně jako mezinárodní experti pozorují, že neexistuje shoda na jedné definici dobrovolnictví a sami ohledně některých aspektů definice dobrovolnictví polemizují (například zda je služba pro nejbližší dobrovolnictvím, či nikoli). Z velkého množství definic však vyzdvihávají 3 prvky, které mají definice společné: dobrovolnictví je nepovinné, neplacené a je ve prospěch druhých. Tím stanovují alespoň obecný rámec, který lze vzít v potaz při obecném zkoumání dobrovolnictví. V dalších částech práce se však budeme zmiňovat o tom, že existují tlaky, které na dobrovolníka působí, a odměny, které za dobrovolnictví jedinec získává i přesto, že se nejedná o formální povinnost či peněžní odměnu. Druhou knihou je *Motivace k dobrovolnictví*, napsaná kolektivem výzkumníků okolo Jakuba Doležela (Doležel a kol., 2016). Tato kniha z roku 2016 je sborníkem několika výzkumných projektů v rámci Univerzity Palackého v Olomouci a věnuje se aspektům motivace k dobrovolnictví ve více různých prostředích. Autoři v rámci teoretického vymezení souhlasí s definicí, která je ustanovena v knize Friče a Pospíšilové (2010), přičemž sami mluví o dobrovolnictví jako o neplacené aktivitě, realizované ve volném čase ve prospěch jiných než rodinných příslušníků, která prospívá komunitě. Zde vidíme další důležitý aspekt dobrovolnické práce, kterým je prospěšnost vůči určité komunitě, popřípadě celé společnosti.

Zároveň se poprvé setkáváme s pojmem volný čas, který je podle názoru autorů podmínkou pro dobrovolnickou činnost (více se pojmu volný čas práce věnuje v kapitole o pedagogice volného času).

1.1.6 Definice dobrovolnictví v rámci této bakalářské práce

Pro potřeby této práce jsem se rozhodl sjednotit konkrétní elementy předestřených definic a vytvořit tak kompilát, který by co nejlépe odpovídal povaze výzkumného vzorku v empirické části. V rámci dané skupiny je na dobrovolnictví nahlíženo jako na dobrovolnou činnost, bez nároku na jakoukoliv odměnu, kterou účastníci organizují dlouhodobě a plánovaně v rámci svého volného času pod záštitou určité organizační struktury. Činnost, na níž se podílí, pomáhá lidem, kteří nejsou rodinnými příslušníky, a má za cíl zajistit účelné trávení volného času dětí a mládeže, čímž přispívá k blahu komunity, potažmo společnosti.

Uvědomuji si obsáhlost této definice, ale vzhledem k velmi specifické povaze skupiny je potřeba i konkrétně určit typ dobrovolnictví, kterému se bude zkoumání věnovat. Zároveň je potřeba dodat dvě poznámky. První je, že pojem dobrovolnost by mohl být diskutabilní, jelikož se v rámci dotazníku mohou potenciálně objevit jedinci, kteří se cítí být nuceni sociálním tlakem, potažmo nátlakem svých blízkých, což už by někteří čtenáři za dobrovolnou činnost považovat nemuseli. Druhou je, že v konkrétní organizaci nemusí plně platit část o pomoci osobám, jež nejsou nejbližšími rodinnými příslušníky. Vzhledem k postupnému přechodu dětských účastníků do organizační složky totiž může nastat situace, že vedoucí a instruktoři pomáhají svým nejbližším rodinným příslušníkům (nejčastěji sourozencům), nejedná se však o a priori nastavení, nýbrž tento fakt vyplývá z charakteru organizace a podle mého názoru má na fungování dobrovolníků minimální či žádný vliv.

1.2 Typy dobrovolnictví

Jak je zřejmé již z nesourodé definice dobrovolnictví, je tento typ činnosti velmi komplexní. Různé definice odrážejí různé typy dobrovolnické činnosti, které se liší podle diferencovaných kategorií a náhledů. To vede k rozdělení typů aktérů, jenž se dobrovolnické činnosti účastní, které si nyní představíme.

1.2.1 Formální a neformální dobrovolnictví

Dělení, která jsou mezinárodně zmiňovaná i v současnosti, se objevují již ve výzkumech na přelomu tisíciletí. Jednou z hlavních kategorizací je dělení na dobrovolnictví v rámci jedné konkrétní formální organizace a na dobrovolnictví mimo organizaci. Tento typ rozdělení vznikl

na základě potřeby odlišit dobrovolnictví od nestrukturované, spontánní či nahodilé aktivity, jak bylo popsáno v předchozí části (Penner, 2002). Toto dělení může být zastřešeno pojmy formální a neformální dobrovolnictví. Brannick a Finkelsteinová (2007) mluví o neformálním dobrovolnictví jako o dlouhodobé, neplacené službě, která probíhá mimo jakýkoli formální organizační rámec. Neformální dobrovolnictví je považováno spíše za jakousi pomoc mezi lidmi, zatímco formální je zastřešeno organizací, jež má stanovené cíle a v některých případech i metodiku a program.

Frič a Pospíšilová (2010) zdůrazňují, že se u neformálního dobrovolnictví nejedná o výpomoc v rodině (což by odporovalo definicím dobrovolnictví), ale o častou výpomoc v rámci určité komunity (například sousedská výpomoc). Zároveň podotýkají, že stejně jako u definice dobrovolnictví je často těžké stanovit, kde je hranice mezi neformálním dobrovolnictvím a pomocí blízkým, která je motivována určitou sociální povinností. Rozdíl, jenž uvádějí, nahlíží v možnosti volby, která je v rámci neformálního dobrovolnictví větší než u pomoci nejbližší rodině, kde je odmítnutí dané činnosti značně komplikovanější než u neformálního dobrovolnictví. Autoři dále podotýkají, že rozdělení na formální a neformální dobrovolnictví se v současné době často objevuje ve výzkumech, jelikož je nyní trendem zkoumat manažerský náhled na dobrovolnictví v rámci formálního aspektu. Cady a kol. (2017) říkají, že motivy, důslednost či setrvávání dobrovolníků v určité struktuře tvoří velkou část současného výzkumu, který tak může sloužit jako návod pro pracovníky v organizační struktuře neziskových organizací. Díky výzkumům si mohou dobrovolníky jednodušeji získat či si je spíše udržet.

1.2.2 Současná typologie dobrovolnictví

Kdybychom se podívali do současných zdrojů, kterým je například dobrovolnické oddělení v rámci Organizace spojených národů (OSN), nalezneme nové způsoby typologie dobrovolníků (United Nations Volunteers [UNV], 2020). Kromě dělení dle organizační struktury (tedy na formální a neformální) se v publikaci z roku 2020 objevuje dělení podle místa konání, periodicity, aspirace a kategorie dobrovolnické činnosti.

Místo konání může být buď přes internet, nebo na reálném místě. Toto dělení sice není relevantní pro typ dobrovolnictví, který je analyzován, ale je zajímavé vidět, že se dobrovolnictví v posledních letech (z velké části tomu může být kvůli pandemii onemocnění Covid-19) dostává i do internetových sfér, a to do takové míry, že i samotná OSN toto dělení uznává. Dělení dle periodicity je podobným typem dělení, jaký ve své práci popisuje například

Aydinli a kol. (2015). Epizodiční dobrovolníci konají svoji aktivitu v krátkodobém měřítku nebo na jednorázových akcích, zatímco pravidelné dobrovolnictví následuje jasně stanovený rámec pravidelných setkání a vyžaduje větší dávku plánování a odhodlání pro konání jedné činnosti (Aydinli a kol., 2015; UNV, 2020). Třetím dělením dle OSN je rozlišení dle převažující motivace dobrovolníka na budující komunitu a budující samotného dobrovolníka. V příručce jsou motivace velmi zjednodušené a vzhledem k tomu, že se motivaci bude práce věnovat celou příští kapitolu, zatím nebudeme dále tyto kategorie popisovat více, než, že jedna je zaměřená na altruistické chování, jehož cílem je pomoc druhým, a druhá bere v potaz i výhody, které z dobrovolnictví získá nejen ten, kterému je pomáháno, ale i dobrovolník sám. Posledním dělením, které je v rámci publikace představeno, je dělení dle typu činnosti, jež se dobrovolníci zabývají. Podle odvětví, ve kterém účinkují, dělí UNV (2020) dobrovolníky na:

- 1) ty, kteří jsou činní v aktivitách vzájemné pomoci – jedná se o neformální dobrovolnictví, které reaguje na specifické problémy určité komunity,
- 2) ty, kteří poskytují služby druhým – ať už se jedná o určitou osobu nebo komunitu,
- 3) ty, kteří provádějí kampaně na rozšíření povědomí a organizují akce na podporu znevýhodněných jedinců či skupin,
- 4) ty, kteří se zapojují do veřejné debaty a podílejí se na rozhodování v rámci různých úrovní,
- 5) ty, kteří berou dobrovolnictví jako volnočasovou aktivitu, skrze kterou se mohou sami realizovat, mají v ní zájem a přispívají tak celkovému wellbeingu.

Dělení podle typu vykonávané činnosti se objevuje i v mezinárodní akademické literatuře. Podle jednoho dělení jsou dobrovolníci zaujati aktivitami, které se zaměřují na: osoby, ideje, věci, floru, faunu a přírodu (Stebbins, 2007). Dle autora mají dobrovolníci možnost se chovat altruisticky, ale v rámci aktivit svého zájmu. Dobrovolnictví se tak stává činností, která vychází z aktivit, které preferují ve vlastním volném čase. Jednotlivé kategorie jsou pojmenovány podle jejich charakteristických prvků, ovšem jak píše autor dále, u velké části dobrovolnických aktivit nepřevažuje pouze jedna kategorie, ale jedná se o jejich kombinaci, jak tomu bude i u vzorku, který je zkoumán v této práci.

1.2.3 Typologie dobrovolníků v českém kontextu

V českém kontextu je v rámci typologie dobrovolníků nejvýznamnější příspěvek Friče a Pospíšilové (2010), kteří specifikují některé aspekty typologie. Opírají se přitom o publikaci Hustinx a Lammertyna, kteří ve svém článku z roku 2003 rozdělují dobrovolníky podle

kolektivního a reflexivního vzorce chování (Hustinx a Lammertyn, 2003). Zatímco kolektivní dobrovolník se více zajímá o dlouhodobou účast v rámci jedné formální organizace, ke které cítí určitou vazbu, reflexivní dobrovolník se spíše zaměřuje na vlastní prospěch z dobrovolnictví, není tolik vázán na organizaci a očekává od ní vysokou míru profesionality.

Čeští autoři v dalších částech poskytují ještě jeden možný náhled na dělení dobrovolníků, a to sice skrze tři možné perspektivy: nezisková perspektiva, paradigma občanské společnosti a volnočasová perspektiva (Frič a Pospíšilová, 2010). Neziskový náhled popisuje dobrovolnictví jako neplacenou práci v rámci velkých organizací se zaměstnanci, které se ve většině věnují prospěšným službám. Perspektiva občanské společnosti popisuje dobrovolníka jako konatele sociální změny – lidé se snaží skrze dobrovolnictví konat činnost, která řeší určité sociální problémy a přispívají tak k tvorbě lepší komunity, potažmo celé společnosti. Často se jedná o menší organizace či společenská hnutí aktivních občanů. Volnočasová perspektiva nahlíží na dobrovolnictví jako na jeden z možných způsobů trávení volného času. Tato perspektiva vychází z práce kanadského sociologa Roberta Stebbinse, který tento typ náhledu v literatuře propaguje. Stebbins na dobrovolnictví nahlíží jako na formu aktivního trávení volného času, které dále popisuje jako neplacené, čímž jej odlišuje od neziskového náhledu (Stebbins, 2009). Více se budeme volnočasovému aspektu dobrovolnictví v pohledu Stebbinse věnovat v kapitole o pedagogice volného času, jelikož je tento aspekt pro naši práci stěžejní.

1.2.4 Charakterizace typu dobrovolníka ve zkoumaném vzorku

Předložená kapitola čtenáři představuje jednotlivé typologie dobrovolníků v náhledu různých autorů. Abychom lépe pochopili zkoumaný vzorek, charakterizoval bych dobrovolníka působícího ve zkoumané skupině jako: formálního, pravidelného, konajícího činnost mimo internet a převážně pracujícího s lidmi. V rámci dělení na reflexivního či kolektivního, potažmo zda u členů převažují motivace konat aktivitu v rámci volného času pro vlastní zájem, či čistě z altruistických motivů, nelze v této fázi práce učinit jasné rozhodnutí a budeme se této otázce věnovat v rámci empirické části.

2 Pedagogika volného času ve vztahu k dobrovolnictví

V závěru předchozí části jsme si představili jednu z možných perspektiv náhledu na dobrovolnictví, kterou autoři Frič a Pospíšilová (2010) popisují po vzoru svého kolegy Stebbinse jako volnočasovou perspektivu. Jedná se o nahlížení na provázanost mezi dobrovolnictvím a trávením volného času. V rámci pedagogických věd se nahlížení na aktivity v době volného času věnuje pedagogika volného času, kterou si nyní představíme.

2.1 Základní poznatky o pedagogice volného času

Pedagogika volného času je vědní disciplínou pedagogiky, která usiluje o popsání edukačních činností, které se odehrávají ve volném čase jednotlivců, přičemž konkrétně popisuje obsah, formu a prostředky aktivit (Průcha, 2015). Věda se dále zaobírá popisem zařízení, která dané činnosti zajišťují, a také teorií a výzkumem trávení volného času. Hájek a kol. (2002) dodávají, že se pedagogika volného času zabývá výchovou ve volném čase, ovlivňováním účastníků a zhodnocováním volného času, přičemž je kladen důraz i na možnosti osobního rozvoje člověka v rámci různých volnočasových aktivit.

2.1.1 Volný čas

Jedním ze základních pojmů pedagogiky volného času je, jak již název napovídá, volný čas. Ten je dle Pávkové (2014) definován jako doba svobodné volby činností, které jsou člověku příjemné a dávají mu prostor k rekreaci, odpočinku, obnově sil a osobnostnímu rozvoji. Někteří jiní odborníci v odvětví pedagogiky volného času kladou důraz na vymezení volného času vůči době pracovní činnosti. Hofbauer (2004) popisuje aktivity ve volném čase jako nenátlakové (člověk nevykonává dané aktivity pod tlakem sociálních závazků), volný čas pro něj znamená dobu, která zbude po splnění všech povinností. V tomto náhledu popisuje Pávková (2014) rozdělení času každé osoby na dobu plnění povinností a dobu volného času (přičemž pro tyto dvě části využívá pojmů zájmové činnosti a sféra povinností).

2.1.2 Typy výchovného procesu v rámci pedagogiky volného času

V rámci aktivit ve volném čase jsou zachovány znaky výchovného procesu, zejména záměrnost a cílevědomost při jejich vykonávání či přípravě (Hájek a kol., 2002). Jak podotýká Pávková (2014) je ale ve stejný moment potřeba, aby byly aktivity nenásilné, nenucené, zajímavé a především dobrovolné (což neznamená, že nemohou být náročné). Ovlivňování volného času je jakožto jeden z cílů pedagogiky volného času stavěno na požadavcích dobrovolnosti a

odpočinkového či rekreačního zaměření, které mají být dle odborníků hlavními podmínkami pro trávení volného času.

Dle Pávkové (2014) můžeme výchovný proces v pedagogice obecně rozdělit na 3 kategorie: formální (zajišťováno školským zařízením, které v rámci činností naplňuje předem stanovený program a aktivitu průběžně hodnotí), informální (může se jednat o záměrné, ale i zcela nahodilé formování osobnosti jedince v rozmanitých životních situacích) a neformální (jedná se o cílevědomé, systematické, ale přitažlivé a hlavně dobrovolné aktivity a organizaci). Kdybychom chtěli do předložené typologie zařadit námi zkoumanou vědní disciplínu, jednalo by se pravděpodobně o charakterizaci nejvíce podobnou neformální výchově. Ve vztahu k dobrovolnictví nás bude obzvlášť zajímat pojem dobrovolnost, která je důležitým aspektem aktivit ve volném čase.

2.1.3 Funkce pedagogiky volného času

Když přihlédneme k obecné definici pedagogiky volného času, není překvapivé, že plní řadu funkcí, kvůli kterým mohou jednotlivci aktivity provozovat (Hájek a kol., 2002). V současnosti jsou podle Pávkové (2014) rozlišovány 4 hlavní funkce.

První je výchovně vzdělávací funkce, jejímž klíčovým bodem je cílevědomost a záměrnost ovlivňování osobnosti jedince a jeho rozvoje (ať už sociálního, psychického či fyzického). Tato funkce také dává prostor pro uspokojování a kultivaci potřeb jedince (jako je seberealizace či sociální vztahy). To je pro náš kontext dobrovolnictví důležité, jelikož se kultivace potřeb může týkat i organizátora aktivit (v našem případě například instruktora nebo vedoucího v jednom z oddílů zkoumané skupiny).

Druhou je funkce zdravotní, při níž vede pedagog volného času účastníky ke zdravému životnímu stylu skrze obsah aktivit, jejich organizaci a přístup k účastníkům – mohli bychom i říci, že je jim organizátor určitým vzorem.

Dále je popsána sociální funkce, která zastřešuje dva pohledy – zajištění bezpečnosti dětí v době mimo vyučování (kterou děti netráví s rodiči) a za druhé je pro ně aktivita ve volném čase možností, jak navázat rozmanité sociální vztahy. V zařízeních může být vybudováno ideální bezpečné prostředí pro setkávání účastníků z rozdílných sociokulturních prostředí, čímž může být zajišťována tak potřebná komunikace napříč sociálními vrstvami.

Poslední funkcí je funkce preventivní. Ve volném čase může na bezprizorního jedince působit řada negativních vlivů a jednou z funkcí volnočasových organizací je tedy předcházení těmto

jevům, a to jak specificky (skrže vysvětlování, semináře či jinou aktivitu) tak nespecificky (pouhé zaplnění volného času aktivními činnostmi a dobrými vzory povede k ochraně před negativními vlivy).

V praxi ve většině případů zařízení neorganizuje aktivity, které by se soustředily pouze na jednu funkci, ale dochází k jejich kombinaci, čímž komplexněji působí na jedince a dopřávají mu tak různorodější zážitek v rámci jeho volnočasových aktivit (Pávková, 2014).

2.2 Vztah pedagogiky volného času a dobrovolnictví

Po představení pedagogiky volného času si můžeme všimnout, že se určité aspekty do značné míry překrývají s motivy ke konání dobrovolnické činnosti. Ať už je tím velký důraz na dobrovolnou účast, tak například sociální, preventivní či výchovná funkce se odrážejí i v motivech dobrovolníků. Funkce pedagogiky volného času se částečně podobají tématům, která se objevují i v dotazníku, který je využit v empirické části této práce.

I přes tyto zdánlivě velmi podobné znaky se česká literatura věnuje provázanosti dobrovolnictví a volného času pouze okrajově. Ve skriptech Pávkové (2014) je dobrovolnictví shrnuto v jednom odstavci, v Hofbauerově knize je poté zmíněno jenom v rámci krátké části o typu organizací, které volnočasové aktivity provádějí (Hofbauer, 2004). Kdybychom se ale podívali na statistiky v rámci České rady dětí a mládeže, zjistíme, že v České republice existuje poměrně značný počet organizací, které jsou dobrovolnické a věnují se přípravě aktivit ve volném čase (Černý, 2018). Rada spojovala již v roce 2003 na 73 organizací a přes 193 tisíc členů (Hofbauer, 2004) a v roce 2017 již počet členů dosáhl téměř 218 tisíc (Černý, 2018). Vzhledem k velkému počtu dobrovolnických uskupení, která se věnují organizaci volného času, se tedy role dobrovolnictví v pedagogice volného času zdá stěžejní. Frič a Pospíšilová (2010) ve své knize popisují, že dobrovolnická realita více než dříve vstřebává hodnoty zdůrazňované volnočasovou perspektivou, ale v kontrastu s tím podotýkají, že samotný volnočasový náhled je v dobrovolnické literatuře marginální. Dle autorů je jedním z hlavních propagátorů provázanosti dobrovolnictví a volnočasové perspektivy kanadský sociolog Robert Stebbins.

2.2.1 Náhled na dobrovolnictví skrže volnočasovou perspektivu

V rámci volnočasového náhledu na dobrovolnictví Stebbins pociťuje, stejně jako čeští autoři, nedostatek akademického zájmu, obzvláště od odborníků na studium volného času (Stebbins, 2001). Stebbins popisuje, že hlavním styčným bodem volnočasových aktivit a dobrovolnictví je právě volní aspekt, tedy dobrovolná volba jedince se aktivit zúčastnit. Jak dobrovolnictví,

tak aktivity ve volném čase mají být v jistém smyslu odměňující a uspokojivé. I když se dobrovolník v rámci své činnosti může setkat s negativními zkušenostmi, měl by celkově převládat pozitivní zážitek.

Podotýká také, že i když se jedná o činnosti dobrovolné, může se aktér setkat s určitou mírou povinností v rámci své činnosti (Stebbins, 2001). Dle autora se ale jedná pouze o povinnosti krátkodobé či flexibilní – pokud by nebyla povinnost krátkodobá a aktér by s ní nebyl spokojen, je pro něj jednodušší činnosti zanechat, než by to pro něj bylo například v pracovním prostředí. Jedinec však může v těchto povinnostech najít i potěšení, například když jeho povinnosti splňují nějakou jím chtěnou funkci – socializace, seberozvoj či vědomí, že touto povinností dobrovolník posouvá celou organizaci vpřed a zprostředkovává tak zážitky pro další jedince.

Stebbins v jednom ze svých článků uvádí typologii, která je založena na nenuceném aspektu definice dobrovolnictví – jak již bylo zmíněno, tak předpokládá, že dobrovolník se z vlastní vůle aktivity účastní a může jí v přiměřeně krátké budoucnosti zanechat (Stebbins, 2007). Dle autora je hlavním vysvětlením volnočasové motivace dobrovolnictví osobní zájem aktéra. Podle Stebbinse se dobrovolníci v západních společnostech účastní altruistických aktivit, ale více se přiklání k takovým příležitostem, které jsou pro ně zároveň zajímavé (věří, že při nich dosáhnou odměny, a to ať už ve formě potěšení, osobního rozvoje či použití schopností a dovedností, které by jinak využít nemohli).

V kontextu zkoumané skupiny je dobrovolnictví úzce spjato s pedagogikou volného času. Organizátoři dělají aktivity plně dobrovolně a neočekávají za ně žádnou externí odměnu. V této chvíli ale nemůžeme říci, že by dobrovolníci v rámci skupiny byli všichni zaujati volnočasovým náhledem, tomu se budeme věnovat až v empirické části.

3 Motivace

Abychom mohli správně porozumět pohnutkám jednotlivců v dětské turistické organizaci, musíme si stanovit, co přesně v rámci této práce rozumíme pod pojmem motivace, potažmo motivace k dobrovolnictví, a kterých teorií využijeme v rámci bádání po motivech stojících za činností organizátorů.

3.1 Obecné poznatky o motivaci

Frič a Pospíšilová (2010) popisují, že lze na motivaci nahlížet z perspektivy dvou vědních oborů – sociologie a psychologie. Sociologický přístup mluví převážně o vlivu sociálních norem a našeho okolí na naše chování. Normy vedou jedince k určitému chování a zároveň každý z nás nese určitou společenskou odpovědnost. Společnost je v tomto kontextu používána spolu s pojmem komunita, na kterou je nahlíženo jako na určité společenství v rámci místního prostředí, popřípadě osoby, které nám jsou nějakým způsobem blízké – ať už v rámci domu či města, tak v rámci společné organizace. Podle tohoto popisu poté Frič a Pospíšilová nepovažují sociologický přístup za „čistou formu motivace“, jak sami popisují. Obdobně i Jakub Doležel a kolegové vidí jako vhodnější použití psychologického náhledu na motivaci v kontextu dobrovolnictví (Doležel a kol., 2016). Zároveň nutno podotknout, že oba přístupy spolu úzce souvisejí a vzhledem k současnému trendu kombinací náhledů více vědních disciplín je někdy obtížné vymezit jeden náhled. V této práci jsem se rozhodl popisovat motivaci hlavně skrze aspekty, které se přímo vztahují k dobrovolnictví, bez ohledu na to, zda jsou teorie spíše sociologické či psychologické.

3.1.1 Definice motivace

Začněme obecným vymezením motivace. Průcha a kol. (2013, s. 159) ji definují jako:

„Souhrn vnitřních a vnějších faktorů, které:

1. spouštějí lidské jednání, aktivují ho, dodávají mu energii;
2. zaměřují toto jednání určitým směrem (snaha něčeho dosáhnout anebo něčemu se vyhnout);
3. udržují ho v chodu, řídí jeho průběh i způsob dosahování výsledků;
4. navozují hodnocení vlastního jednání a prožívání, vlastních úspěchů a neúspěchů, vztahů s okolím.“

Z této definice bude pro naši práci stěžejní pojem motiv. Ten představuje jakousi vnitřní pohnutku, kterou člověk následuje a která ovlivňuje jeho chování (Nakonečný, 2014). Motiv je podle Nakonečného způsobem jednání, které přináší nějaké uspokojení. Lidské chování je podle autora vždy motivováno komplexem potřeb, které chce uspokojit, neopomíná však, že svoji roli hrají i hodnoty daného člověka, což se značně promítá do motivace dobrovolníků. S tím souhlasí i další autoři (Doležel a kol., 2016), kteří nahlíží na motivaci jakožto na proces psychické regulace, na kterém závisí směr lidského chování, a energie, kterou člověk vynaloží, aby splnil určitý cíl, který vyjadřuje nějakou vnitřní potřebu člověka. Předpoklad, že člověk je při chování motivován plněním určitých potřeb, je pro zkoumání motivace dobrovolníků stěžejní a je na něm založen klíčový výzkum funkcionální teorie profesorky Claryové (Clary a kol., 1998), kterému se budeme věnovat v posledním úseku teoretické části.

3.1.2 Intrinsická motivace

Dělení na vnitřní a vnější motivaci je v teoriích, které o motivaci mluví, velmi časté. V anglicky psaných výzkumech se setkáváme s termíny *intrinsic* a *extrinsic*, které odpovídají českým protějškům vnitřní a vnější. Pro lepší konzistenci jsem se rozhodl pracovat s termíny intrinsická a extrinsická motivace, které lépe reflektují anglická slova, která jsou používána v řadě globálních výzkumů o dobrovolnictví již po delší dobu. Jedním z hlavních průkopnic v tomto ohledu je M. A. Finkelsteinová, která intrinsickou motivaci definuje jako chování, které je vykonáváno samoúčelně, respektive pro zajímavost nebo potěšení z činností samotných (Finkelstein, 2009). Pro vykonávání takových činností není pro konatele třeba další pohnutka, naopak se jedná o jistou formu vyjádření sama sebe, kde je cílem samotné vykonávání činnosti a konatel nemá žádná další očekávání. Frič a Pospíšilová (2010) definují intrinsickou motivaci v dobrovolnickém kontextu obdobně, přičemž kladou důraz na fakt, že dobrovolnická práce sama o sobě je motivem a dobrovolník má požitek z ní samé. Nakonečný (2014) dodává, že v intrinsické motivaci jedná konatel z vlastní pohnutky. Autor dále polemizuje, zda je například chování kvůli vlastnímu prospěchu považováno za intrinsickou motivaci, či nikoliv. Dalo by se totiž poté namítnout, že již se nejedná o konání činnosti samoúčelně, ale za motivem vlastního prospěchu, kde už vidí přechod k motivaci extrinsické.

3.1.3 Extrinsická motivace

Extrinsickou motivaci dle Finkelsteinové (2009) charakterizuje to, že je z pohnutek daného jedince možné zjistit určitý cíl, který chování podněcuje. Aktivita je v tomto pojetí pouze nástrojem, který slouží k dosažení určitého vlastního cíle, s čímž souhlasí i novější výzkum

(například Kim a Okun, 2016). V české literatuře je náhled na extrinsickou motivaci částečně odlišný, respektive obecnější. Extrinsická motivace znamená, že je činnost stimulována něčím, co existuje mimo ni (Frič a Pospíšilová, 2010). V tomto případě se nemusí jednat jenom o materiální pohnutku, ale také například o sociální vliv na konatele, a to jak bezprostřední (rodina), tak obecnější (společenský tlak či normy). Pohnutka pro konání aktivity tedy nemusí vést k cíli, jenž by si konatel sám vytyčil, ale může se jednat o aktivitu, jejímž účelem je uspokojit určitý tlak vyvinutý naším okolím. Nakonečný (2014) nahlíží na extrinsickou motivaci jako na chování, které je vykonáno na přání někoho jiného, popřípadě podněcováno pomocí vnějších pobídek a je za něj očekáván určitý typ odměny. O odměně zde mluví v obecném smyslu, tedy ne pouze materiální povahy, ale může se jednat například o sociální prestiž či egoistické pohnutky jedince, jenž nedělá činnost samoučelně (například by se mohl chtít podobat někomu, ke komu vzhlíží, což by již bylo určitou vnější pobídkou).

3.1.4 Motivace v rámci této práce

V této práci nám dané pohledy na motivaci poskytují hlavně to, že jedna akce (konání dobrovolnické činnosti) může sice na venek vypadat stejně, ale motivy, které ji podněcují, mohou být značně odlišné. V rámci extrinsické motivace dobrovolníků je pro práci ideální český náhled na její definování, jelikož se vnější pohnutka v rámci dotazníku a použité funkcionální teorie může vyskytovat i původem ze sociálního tlaku a ne pouze z pohledu egoistických či jiných vnějších cílů. Člověk může vykonávat určitou činnost z vnější pobídky, ale nemusí tím získat odměnu, ale spíše uspokojení určitého tlaku či sociální povinnosti. Frič a Pospíšilová (2010) také zdůrazňují, že velmi zřídka existuje dobrovolník, který by byl motivován čistě intrinsicky nebo čistě extrinsicky a že se jedná o kombinaci vlastního zájmu a prosociálního chování, které si popíšeme nyní.

3.2 Prosociální chování v rámci dobrovolnictví

Jelikož je literatura v oblasti prosociálního chování velmi rozsáhlá, rozhodl jsem se v této práci soustředit, stejně jako u motivace, pouze na vliv prosociálního chování na dobrovolnictví. I když je definice dobrovolnictví závislá na různých faktorech (jak je popsáno v předchozí části práce), v řadě výzkumů se o dobrovolnictví mluví jako o jisté formě prosociálního chování (Finkelstein, 2007; Frič a Pospíšilová, 2010; Mlčák a Šamajová, 2013; Penner, 2002). Penner dále upřesňuje, že se dobrovolnictví od dalších typů prosociálního chování odlišuje tím, že je specifické, plánované a vyskytuje se v organizovaném prostředí (Mlčák a Šamajová, 2013; Penner, 2002).

3.2.1 Obecná definice prosociálního chování

Obecně je v odborné literatuře popisováno prosociální chování jako činnost zaměřená na blaho druhých, která přináší prospěch primárně jiným (Nakonečný, 2014). Může ale přinášet určitý typ prospěchu i konateli, který ovšem za své chování neočekává odměny z externích zdrojů. Odměnou za prosociální chování je konateli buď dobrý pocit z vykonané činnosti, zde dochází k identifikaci konatele s činností samotnou, popřípadě pocit, který má člověk z toho, že vykonává činnosti, jež vykonávají i lidé, ke kterým vzhlíží (konatel se tak snaží svým chováním jejich činy napodobit), tedy se jedná o jakousi formu sociální odměny.

Jako motivaci k prosociálnímu chování jsou uváděny kategorie, které Kim a Okun (2016) shrnují pod dva zastřešující pojmy: na základě uspokojování (*pleasure-based*), člověk získává z aktivit uspokojení, a na základě tlaku (*pressure-based*), člověk plní jisté závazky, popřípadě sociální tlak či normy. Myers (2016) doplňuje, že motivací mohou být buď morální úvahy či emoce (pocházející zevnitř) nebo preskriptivní sociální normy. Úvahy se nejvíce vztahují na hodnoty a zásady, s nimiž se člověk ztotožňuje, hlavní emoci je v tomto kontextu empatie, a normy popisuje Myers jako pohnutky chovat se sociálně žádoucím způsobem, popřípadě v souladu s nátlakem sociálního okolí konatele. Toto rozdělení podporují i mezinárodní výzkumníci, kteří používají termíny empatie orientovaná na jiné a nápomocnost, které vyjadřují obdobné náhledy (Finkelstein, 2007; Penner, 2002).

Nakonečný (2014) popisuje chování obdobně, a to buď jako endocentrické nebo exocentrické. Endocentrické se věnuje individuálním potřebám konatele, které funkčně vyústí v konání dobra druhému, ale motivy jsou spíše naděje na odměnu od druhých, získání příjemného pocitu při manifestaci určité kompetence či změna pocitu vlastní hodnoty v důsledku konání dobra. Obzvláště poslední dvě položky jsou pro náš výzkum důležité, jelikož jsou součástí funkcionální teorie. V rámci exocentrického pojetí vidí autor prosociální činnost jako zaměřenou na to, aby získal dobro někdo jiný, aby byla poháněna vnitřními motivy a aby byl uspokojením pro konatele pouze zisk druhého. V psychologické literatuře je druhý typ motivace často označován termínem altruismus.

3.2.2 Altruismus

Altruismus je specifickou kategorií prosociálního chování. Jedná se o chování, kde je primární hnací silou vnitřní morální motiv pomoci druhému, bez ohledu na zájmy konatele (Myers, 2016). Další autoři (Frič a Pospíšilová, 2010; Nakonečný, 2014) jsou v tomto ohledu skeptičtí a uvádějí, že ryze altruistická motivace není častá (Frič a Pospíšilová, 2010; Nakonečný, 2014).

Naopak se v mnoha případech jedná o snahu dosáhnout jiných cílů (například růstu vlastního já, tedy egoističtější pojetí), vůči nimž slouží altruismus pouze jako nástroj, a je často těžké rozpoznat z chování vnitřní pohnutky konatele.

Podle Nakonečného (2014) můžeme altruismus dělit na čirý altruismus, který reprezentuje boj za nadosobní dobro, tedy jisté morální přesvědčení. Na reciproční altruismus, při kterém věříme, že nám naše chování bude v budoucnu oplaceno (popřípadě nám v minulosti bylo prokázáno a my je nyní oplácíme). A na empatii, tedy soucit s ostatními, který motivuje naše chování. Altruismus může být také ovlivněn naším náhledem na osoby, kterým pomáháme. Často je v odborné literatuře zmiňováno, že lidé častěji pomáhají těm, kteří jsou jim podobní, respektive se nacházejí v jim známé situaci (Myers, 2016).

Dalším možným motivem altruismu je sociální směna, kde na jedné straně stojí altruistické chování, které je vyváženo buď jistou oboustranností (lidé, kterým jsme pomohli, nám také pomohou) nebo sociálním tlakem či sociální odpovědností – měli bychom pomáhat lidem, kteří nemají v životě takové štěstí, aniž bychom od nich očekávali jakoukoliv zpětnou hodnotu (Myers, 2016).

Altruismus je jakousi extrémní formou prosociálního chování, která se také do motivace dobrovolníků může promítnout, i když, jak bylo zmíněno, existuje pouze zlomek dobrovolníků, kteří by se při své činnosti chovali ryze altruisticky. Ve většině případů stojí za činností kombinace motivů, obzvláště při činnostech tak komplexních jako je organizace volnočasových aktivit pro děti a mládež. Na základě této domněnky tedy vzniklo značné množství teorií, které se snaží pojmenovat a seřadit motivy, které za chováním dobrovolníků stojí.

4 Teorie pojednávající o motivaci k dobrovolnictví

Vzhledem k již dříve zmíněné komplexitě nahlížení na motivaci a dobrovolnictví je nasnadě, že je i systém teorií, používaných k popsání motivace dobrovolníků, značně komplikovaný. Existuje ovšem několik proudů, které jsou již používány po delší dobu a které tvoří základ současného vědění ve zkoumání motivace k dobrovolnictví. Cílem této kapitoly bude tyto stěžejní teorie stručně představit. Vzhledem k rozsahu se bude práce věnovat hlavně obecnému vymezení teorií a jejich přístupů, přičemž se bude z větší části věnovat teorii funkcionální, která je podle řady výzkumníků (Doležel a kol., 2016; Frič a Pospíšilová, 2010; Chen a kol., 2022; Mlčák a Šamajová, 2013) teorií nejpoužívanější.

4.1 Dvoufaktorové, třífaktorové a multifaktorové modely

Výzkumy věnující se analýze historického vývoje poznání v rámci tématu motivace k dobrovolnictví se shodují, že průkopnickým obdobím byl konec dvacátého století, kdy vznikla první formulace dvoufaktorového modelu motivace k dobrovolnictví (Chen a kol., 2022; Mlčák a Šamajová, 2013). Tento model bere v potaz dva faktory, které představují motivy jednotlivce, přičemž se nejčastěji jedná o rozlišení na motivaci egoistickou a altruistickou. V rámci egoistické motivace se snaží daný jedinec konat pro svůj vlastní užitek (Mlčák a Šamajová, 2013) a v rámci altruistické motivace koná v zájmu jiných.

Výzkumem v dalších letech ovšem akademici dospěli k názoru, že je toto rozdělení příliš omezující a že je potřeba přidat faktory další. Došlo tedy k vytvoření třífaktorových modelů, přičemž nejčastějším přidaným faktorem byl dle Mlčáka a Šamajové (2013) sociální závazek, tedy konání ne z vlastní pohnutky, ale k uspokojení sociálního tlaku. Autoři dále ve svém shrnutí vývoje popisují, že výzkumy, které využívaly těchto modelů, nebyly vypovídající, jelikož kategorie byly příliš obecné a pro respondenty nebylo možné určit specifické motivy, které za jejich dobrovolnictvím stojí.

V současnosti se proto v rámci faktorové analýzy nejčastěji používají multifaktorové modely, jež mají větší počet ovlivňujících faktorů, který ale není pevně stanoven (Frič a Pospíšilová, 2010). Na přelomu tisíciletí byl rozšířen zájem o výzkum dobrovolnictví a jednotlivé metody byly upraveny tak, aby lépe odpovídaly vybraným potřebám výzkumů. Nejznámějším multifaktorovým modelem je funkcionální přístup, kterému se budeme podrobně věnovat v poslední části kapitoly.

4.2 Teorie rolové identity

Před popisem funkcionální teorie se však zmíním ještě o jedné teorii, která je v rámci výzkumu velmi rozsáhlá. Jak již bylo zmíněno, přelom tisíciletí značil i jistý milník pro výzkum motivace k dobrovolnictví. V roce 2000 dvojice výzkumnic Jean A. Grubeová a Jane A. Pillavainová (Grube a Pillavain, 2000) implementovaly nový způsob náhledu na motivy k dobrovolnictví skrze takzvanou teorii rolové identity (v angličtině se používá výraz *role-identity theory*).

Rolové identity odpovídají sociálním rolím, které každý z nás hraje v určitých sociálních kontextech. Ve svém výzkumu popisují Grube a Pillavainová (2002) vztah rolové identity a organizační struktury, kde dobrovolníci (v jejich případě dárce krve) působí. Konkrétně se jedná o vztah rolové identity vůči počtu hodin činnosti a záměru dobrovolnickou organizaci opustit. Autorky popisují, že z počátku dobrovolnické kariéry je typické, že je dobrovolník motivován sociálním vlivem okolí. Čím déle však aktér v organizaci působí (popřípadě čím více epizod dobrovolnictví zažije), tím více si utváří náhled sám na sebe a postupně se ztotožňuje s rolí, kterou v rámci svého dobrovolnictví zastává.

Autorky (Grube a Pillavain, 2002) ve svém výzkumu docházejí k závěru, že právě toto ztotožnění s rolí dobrovolníka ve výsledku vede k většímu počtu hodin v rámci dobrovolnictví a také k větší oddanosti dané organizaci. Podle typu činnosti rozlišují autorky budování identity na specifické a generální, přičemž první z nich se týká konkrétní jedné organizace, ve které dobrovolník působí, zatímco generální zahrnuje celkový náhled jedince na sebe jakožto dobrovolníka (celkově jako na člena nějakého kolektivu – ať už by se jednalo konkrétně o skupinu dárců krve či o obecného dobrovolníka).

V následujících letech řada výzkumníků používala teorii rolové identity na různé dobrovolnické kontexty (Brannick a Finkelstein, 2007; Finkelstein, 2009; Penner, 2002). Penner a Finkelsteinová se ve svých výzkumech věnují převážně použití této teorie v kombinaci s teorií funkcionální. Penner přišel s kombinací těchto dvou náhledů, přičemž tvrdí, že předpokladem pro dobrovolnictví je sada různých motivů, přičemž dobrá zkušenost v prvotní fázi dobrovolnictví vede k silnějšímu utváření rolové identity (Penner, 2002). V roce 2007 používá výzkum Brannicka a Finkelsteinové danou kombinaci teorií poprvé v neformálním kontextu, přičemž dochází k závěru, že organizační kontext není klíčovým faktorem při utváření identity dobrovolníka a že nejlepším prediktorem budoucího dobrovolnictví je předchozí dobrovolnická činnost (Brannick a Finkelstein, 2007). Poukazují ale na fakt, že není jasná kauzální příčina mezi prosociální osobností a identitou dobrovolníka. V následném výzkumu profesorka Finkelsteinová poukazuje na vztah mezi intrinsickou

motivací a jejím vlivem na prosociální osobnost, vnitřní motivy a rolovou identitu dobrovolníka, čímž dokazuje aplikabilitu daného konceptu na téma dobrovolnictví (Finkelstein, 2009).

Frič a Pospíšilová (2010) dále dodávají, že větší sžití s danou rolí vede k větší pravděpodobnosti, že když jedinec narazí na problémy, dokáže je překonat a setrvá ve své činnosti, což je důvodem delší dobrovolnické činnosti (Frič a Pospíšilová, 2010). Popisují dále, že v českém kontextu více platí, že se jednotlivci identifikují se specifickou rolovou identitou, jelikož data z jejich výzkumu ukazují, že necelá pětina dotázaných je členem více než jedné organizace a na druhé straně více než tři čtvrtiny dotázaných dlouhodobě působí v jedné organizaci (Frič a Pospíšilová, 2010), stejně jako dobrovolníci v našem vzorku.

4.3 Funkcionální teorie

Za klíčový náhled na zkoumání motivace k dobrovolnictví je dle řady odborníků (například Doležel a kol., 2016; Frič a Pospíšilová, 2010; Chen a kol., 2022; Mlčák a Šamajová, 2013) považována teorie funkcionální. Jedná se o multifaktorovou teorii, která se v nejucelenější formě objevuje ve stěžejním výzkumu autorů okolo E. Gil Claryové v devadesátých letech minulého století, přičemž za průkopnický výzkum je považován ten z roku 1998 (Clary a kol., 1998), kde je představen i nástroj, pomocí kterého lze měřit typ motivace k dobrovolnictví, takzvaný inventář funkce dobrovolníka, v některých zdrojích také překládán jako dotazník dobrovolnických funkcí (Mlčák a Šamajová, 2013). Claryová a kol. (1998) sami popisují, že obliba funkcionálního přístupu může plynout z velkého množství možných motivů, které mohou za určitým chováním stát, čímž dobře analyzuje různorodé motivy dobrovolníků.

4.3.1 Východiska funkcionální teorie

E. Gil Claryová a kolegové (1998) popisují, že v době před jejich výzkumem se většina dobrovolnické literatury věnovala spontánní pomoci a motivaci k ní, potažmo vlivům, které této spontánní aktivitě mohou zabránit. Jejich cílem ve výzkumu z roku 1998 však bylo popsat pomáhání plánované (jinými slovy dobrovolnictví), které není jednorázové, ale v jehož rámci dobrovolníci aktivně vyhledávají možnosti, jak pomoci, přičemž věnují přípravě a volbě dobrovolnické aktivity značné množství času a přihlížejí i k osobním potřebám.

Hlavními otázkami tedy bylo: Proč lidé dobrovolníčí a proč dobrovolníčí dlouhodobě. Klíčovou myšlenkou funkcionální teorie je, že lidé konají stejnou aktivitu, která ale může být motivována různými pohnutkami. Jinými slovy stejné aktivity mohou pro různé osoby zastávat různé funkce. V pozdějším výzkumu dodává Finkelsteinová (2009), že tyto motivy nebo

pohnutky se mohou v průběhu času měnit a že lidé budou v dobrovolnictví pokračovat do té doby, dokud bude jejich zážitek z činnosti dané motivy uspokojovat.

4.3.2 Kategorie funkcí v rámci funkcionální teorie

V kontextu dobrovolnictví mohou tedy za stejnými dobrovolnickými aktivitami stát zásadně odlišné motivační procesy. Jak podotýkají Doležel a kol. (2016) ve svém sborníku, je obecně přijímáno, že není možné určit jeden převažující motiv a že se často jedná o kombinaci vlastního zájmu a altruismu, s čímž souhlasí i Frič a Pospíšilová (2010). Výzkumníci v roce 1998 (Clary a kol., 1998) zkombinovali při stanovování funkcí, které jsou v rámci dobrovolnictví relevantní, předchozí poznání v rámci funkcionálního přístupu a došli k rozdělení do šesti kategorií, kterými může být dobrovolnická činnost motivována: hodnoty, porozumění, kariéra, sociální funkce, protektivní funkce a posílení.

4.3.2.1 Hodnoty

První funkci popisují autoři (Clary a kol., 1998) jako možnost, jak může jednotlivec vyjádřit svoje vnitřní přesvědčení a souznění s hodnotami, které dobrovolnictví zastává. Obecně mluví o hodnotách altruistických, tedy zaměřených na dobro ostatních. Podle autorů je právě starost o druhé charakteristickým rysem dobrovolníka a zároveň předurčuje, zda dobrovolník ve své činnosti setrvá, či nikoliv. Doležel a kol. (2016) dále konstatují, že bez ohledu na velikost souborů, charakteristiky respondentů či metodu výzkumu je právě hodnotová funkce jedním z primárních faktorů dobrovolnické činnosti.

4.3.2.2 Porozumění

Další funkce, kterou může dobrovolnictví plnit, zahrnuje možnost naučit se v rámci své činnosti novým věcem, popřípadě využít znalosti, které dobrovolník již má, v praktických příležitostech. Dobrovolník tedy může využít schopnosti, které by jinak možná využity nebyly, čímž také může budovat svoji vlastní (sebou vnímanou) hodnotu. Frič a Pospíšilová (2010) v rámci této kategorie také upozorňují na možnost vyzkoušet si něco neobvyklého, mimo každodenní rutinu, což může být motivačním faktorem. Na porozumění lze v rámci funkcionální teorie nahlížet dvěma způsoby. Zaprvé dobrovolník pochopí, jaký je smysl, přínos a vliv dobrovolnictví. Zadruhé porozumí osobnímu rozvoji, kterého může v rámci dobrovolnictví dosáhnout. Dobrovolnictví může aktérovi pomoci najít jeho silné stránky či mu ukáže, že je v rámci praxe možné naučit se jednat s různými typy lidí.

4.3.2.3 Kariéra

Kategorie kariéry představuje ty výhody, které může dobrovolník získat pro budoucí pracovní příležitosti. Část dobrovolníků může být motivována k vykonávání své aktivity za účelem získání určité zkušenosti či dovednosti do budoucího pracovního života (například může dobrovolnictví vypadat dobře v rámci životopisu). Součástí této funkce je i sociální aspekt získávání možných kontaktů v rámci činnosti, které může aktér později využít v budoucnu. Popřípadě může dobrovolnictví pomoci v kariérním rozhodování, když skrze činnost účastník odhalí své silné stránky či odvětví, ve kterém by mohl potenciálně i pracovat.

4.3.2.4 Sociální funkce

Sociální funkce ve výzkumu představuje vztahy s ostatními. Dobrovolnictví může účastníkovi umožnit setkat se s kamarády nebo se zapojit do aktivity, která je v očích jeho blízkých na vysoké pozici v žebříčku priorit. Mlčák a Šamajová (2013) dodávají, že v rámci sociálního aspektu dobrovolnictví může jedinec také kromě udržování starých kontaktů navazovat i nové interpersonální vztahy, tedy rozšiřovat své sociální okolí. Doležel a kol. (2016) poté doplňují, že skrze sociální funkci jedinec uspokojuje potřebu žít ve společenství či být součástí nějaké skupiny či komunity a získat tak společenské ocenění či společenskou prestiž, kterou vnímá buď v rámci svého bezprostředního sociálního okolí či v rámci širší společnosti.

4.3.2.5 Protektivní funkce

Základem protektivní funkce je přesvědčení, že procesy motivace souvisejí s fungováním ega každého jednotlivce. Ne nadarmo později Frič a Pospíšilová (2010) ve své knize používají pro popis jedné z kategorií dobrovolníků pojem egoisticky motivovaní dobrovolníci. Jedinec se soustředí na ochranu svého sebepojetí, potažmo svého ega, před negativními vlivy. Ty jsou způsobeny jedincem samotným a jeho potřebou se s vlastními přesvědčeními vyrovnat. V dotazníku se například objevuje pocit viny z toho, že ostatní lidé neměli v životě takové štěstí. Popis této funkce také někteří výzkumníci rozšiřují o motivaci vypořádat se s vlastními vnitřními konflikty či potřebu cítit se užitečným v rámci svého života (Doležel a kol., 2016).

4.3.2.6 Posílení

Poslední funkce reprezentuje rozdíl mezi negativními a pozitivními vlivy na ego jednotlivce. Autoři (Clary a kol., 1998) na tyto dvě možnosti nahlíží ne jako na opaky, ale jako na zcela oddělené fenomény. Claryová a kol. (1998) také podotýkají, že předchozí výzkum uvádí vztah mezi zkušenostmi z činnosti a dalším dobrovolnictvím. Někteří respondenti uváděli, že jsou

dobrovolníky, aby se mohli osobnostně rozvíjet, a ze svého rozvoje pocítují uspokojení, které vede k další dobrovolnické činnosti. Zatímco protektivní funkce má ochraňovat danou osobu před negativními vlivy, funkce posílení se soustředí na budování a rozvoj ega, budování sebedůvěry, sebevědomí či sebeúcty jednotlivce. I z toho důvodu používají někteří čeští výzkumníci překlad funkce posílení jako osobnostní rozvoj, který možná lépe odpovídá přesvědčení, které za touto funkcí stojí (Doležel a kol., 2016).

4.3.3 Popis výzkumu funkcionální teorie

Jak autoři (Clary a kol., 1998) ve své práci konstatují, není jasné, zda je šest ten správný počet faktorů pro popis motivace k dobrovolnictví. Říkají však, že jejich hlavním záměrem je prezentovat, že k vykonávání jedné činnosti může vést velká řada motivů, což se snaží zahrnout i do svého, nyní již klasického, výzkumného nástroje – dotazníku dobrovolnických funkcí. V rámci článku je postupně předloženo 6 studií, které se věnují validaci dotazníku, zkoumání struktury motivace dobrovolníků k jejich činnosti a také využití dotazníku ke zkoumání manažerské stránky dobrovolnictví. Kolektiv tvrdí, že jejich metoda může lépe osvětlit důvody, proč se jedinec stává dobrovolníkem, zda je v průběhu svého dobrovolnictví se svou činností spokojen a proč činnost vykonává i v budoucnu.

První tři studie potvrzují vhodnost dotazníku o motivaci k dobrovolnictví jakožto nástroje k měření motivů dané činnosti. Jednotlivé funkce jsou jedinečné a navzájem se nepřekrývají a odpovídají tak motivacím dobrovolníků, což autoři (Clary a kol., 1998) potvrzují i na validačním vzorku respondentů ve druhé studii. Pro naše bádání budou důležité první dvě studie, které si podrobně popíšeme v následující kapitole.

4.4 Vybrané výzkumy z oblasti motivace k dobrovolnictví

V poslední kapitole teoretické části se budeme věnovat popisu 4 výzkumů, které jsou v oblasti motivace k dobrovolnictví ve vztahu k naší práci nejrelevantnější. Tyto čtyři výzkumy jsem zvolil tak, aby se v porovnání objevovaly různé vzorky dobrovolníků.

Výzkum Claryové a kolegů (1998) je klasickým výzkumem v oblasti motivace k dobrovolnictví a zahrnuje velké množství respondentů různých věkových kategorií.

Výzkum Mlčáka a Šamajové (2013) je jedním z mála akademických textů, které použily funkcionální teorii na dobrovolnictví v České republice. Oproti funkcionálnímu výzkumu se jedná o jiný typ dobrovolnictví a starší dobrovolnice. Třetím výzkumem je bakalářská práce Tomšů (2015), která je také z českého kontextu a využívá klasický dotazník, přičemž tentokrát na mladší výzkumný vzorek než Mlčák a Šamajová (2013). Posledním

porovnávaným výzkumem je Tkáčová (2019). Ta ve své bakalářské práci sice používá upravenou verzi klasického dotazníku, ale i tak lze výsledky ztotožnit se škálami z klasického dotazníku. Výzkum jsem vybral, jelikož je výzkumný vzorek velmi podobný tomu našemu a může nám pomoci nahlédnout podobnosti mezi současným výzkumem u obdobného vzorku. Jednotlivé výzkumy si nyní popíšeme, jejich vzájemnému porovnání se budeme věnovat v empirické části.

4.4.1 Funkcionální výzkum

Nejdříve se podíváme na kanonický výzkum Claryové a kol. (1998), konkrétně, jak již bylo zmíněno, se budeme věnovat studiím 1 a 2, v nichž byly zkoumány dva vzorky dobrovolníků. Prvním z nich byl vzorek 427 dospělých dobrovolníků v průměrném věku 40 let s průměrnou délkou dobrovolnictví 68,2 měsíce. Jednalo se o kombinaci dobrovolníků, kteří vykonávali činnost ve službách pro děti, pomáhali v rodinách pacientů s rakovinou, v sociálních službách a dalších oblastech. V rámci této skupiny byly zjištěny jako nejvýše umístěné škály hodnot (průměrná hodnota tvrzení je 5,82), porozumění (4,91) a posílení (4,72). V druhé trojici se vyskytovaly škály kariéra (2,74), protektivní funkce (2,61) a sociální funkce (2,59).

V rámci druhé studie se výzkumníci (Clary a kol., 1998) věnovali mladší (věkový průměr byl zhruba 21 let) skupině dobrovolníků, kteří byli v dobrovolnické činnosti zapojeni v rámci povinného kurzu na univerzitě – často se jednalo o jejich vůbec první setkání s dobrovolnictvím. Dobrovolníci určili stejné pořadí jednotlivých škál, ale rozložení odpovědí je značně vyrovnanější. Na prvním místě se tedy znovu objevují hodnoty (tentokrát s průměrem 5,37 na tvrzení), dále je porozumění (5,13), posílení (4,64), kariéra (4,54), protektivní funkce (3,25) a sociální funkce (2,95).

4.4.2 Výzkum motivace k dobrovolnictví u sociálních pracovníků

V rámci druhého porovnání jsem vybral výzkum Mlčáka a Šamajové (2013), který zkoumá 28 dobrovolnic z dobrovolnického centra Adra, jejichž průměrný věk je 51,50 let a které pracují s průměrnou intenzitou 19,57 hodin za měsíc po průměrnou dobu trvání 57,60 měsíců. I přesto, že jsou respondenti ve výzkumu autorů značně starší než respondenti v této práci, jedná se o kulturní prostředí a typ dobrovolnictví, který je bližší našemu vzorku, a může nám tak poskytnout další vhled na dobrovolnickou činnost.

Škála hodnot v tomto výzkumu stojí opět na prvním místě (průměrná hodnota odpovědi na jedno tvrzení je 5,63), následuje porozumění (5,28), posílení (4,19), sociální funkce (3,76),

protektivní funkce (3,68) a na posledním místě je kariéra (3,06). Sociální funkce se v rámci výsledků v porovnání s výzkumem Claryové a kol. (1998) prohodila v pořadí s funkcí kariéry. Možné důvody si naznačíme v empirické části.

4.4.3 Výzkum motivace k dobrovolnictví u dobrovolných hasičů

Jako třetí výzkum k porovnání jsem vybral bakalářskou práci Tomšů (2015), jež se zabývá motivací k dobrovolnictví u sboru dobrovolných hasičů. Smysl zahrnutí výsledků této práce je obdobný jako u výzkumu Mlčáka a Šamajové (2013), tedy porovnání bližšího kulturního odvětví, v němž se tentokrát objevují mladší respondenti. Celkově se výzkum týkal 56 účastníků, kteří se pohybují ve věku od 15 do 64 let, přičemž není explicitně uveden průměrný věk, ale setkáváme se s rozdělením: 34 dobrovolníků ve věku 15 až 24 let, 17 dobrovolníků v kategorii 25 až 34 let a 5 dobrovolníků v kategorii 35 až 64 let. Pro celý vzorek se poprvé na nejvyšší příčce objevuje kategorie posílení (s průměrnou hodnotou tvrzení 5,53), následuje porozumění (5,39), hodnoty (5,12), sociální funkce (3,90), kariéra (3,81) a nejnižše je protektivní funkce (3,72).

4.4.4 Výzkum motivace k dobrovolnictví u Skautského oddílu

Pro poslední porovnání jsem zvolil bakalářskou práci Tkáčové (2019). Ta se věnuje analýze motivace k dobrovolnictví ve skautském oddíle a jedná se tedy o vzorek, který je z představených výzkumů tomu našemu asi nejpodobnější. Respondentů je v rámci výzkumu 19 a jejich věkové rozvrstvení je následující: 4 dobrovolníci ve věku 14-15 let, 8 dobrovolníků ve věku 16-17 let a 7 dobrovolníků ve věku 18 a více let. Práce nepoužívá klasický dotazník, ale jeho upravenou verzi. Nejvýše postavené výroky se však dají vztáhnout ke škálám z funkcionálního dotazníku, a práce tedy je možné porovnávat.

Nejvýše hodnocené výroky obsahovaly fráze jako: smysl v činnosti, možnost setkávat se s podobnými lidmi, oceňování práce vedoucími, možnost řešit krizové situace a komunikace s ostatními (v tomto pořadí od nejvýše po nejméně hodnocené). Výrok o smyslu práce lze v rámci pojetí funkcionální teorie zařadit do škály hodnot. Další výroky se zaměřují na vnímání činnosti jedincem, tedy jisté egoistické pojetí (potažmo škála porozumění), a na sociální kontakty. Z výsledků tedy víme, že tyto tři škály jsou pro dané dobrovolníky velmi důležité, což je nejdůležitější poznatek pro porovnávání tohoto výzkumu v empirické části.

Empirická část

5 Shrnutí empirické části

V rámci empirické části této bakalářské práce se budeme zabývat popsáním motivací k dobrovolnictví v konkrétní dětské volnočasové organizaci. Budeme sledovat jednu ze skupin v rámci dané organizace, jež sdružuje vedoucí a instruktory, kteří zajišťují provoz volnočasových aktivit pro děti a mládež. Hlavním výzkumným nástrojem je klasický dotazník zkoumající faktory motivace k dobrovolnictví, který je doplněn o otevřenou otázku.

Nejprve jsou popsány a interpretovány výsledky klasického dotazníku, přičemž je poukázáno na nejdůležitější data. V další části jsou porovnány výsledky s již existujícími relevantními výzkumy v rámci dobrovolnictví. Odpovědi na otevřenou otázku jsou zpracovány pomocí tematické analýzy, která odpovědi rozděluje do témat a nabízí tak vhled do přemýšlení dobrovolníků v rámci organizace. Poslední kapitolou v empirické části je porovnání dotazníku funkcionální teorie pro motivaci k dobrovolnictví s výsledky tematické analýzy a předstření možných podobností a rozdílů.

6 Výzkumné otázky a cíle

Jako hlavní výzkumnou otázku si tato práce vytyčuje:

Jaké jsou hlavní motivační faktory pro dobrovolné organizování volnočasových aktivit pro děti a mládež v jedné skupině dobrovolnické volnočasové organizace typu Skaut?

Tato obecná otázka zastřešuje všechny následující dílčí otázky, které tvoří obsah a rámec empirické části. Dále si práce stanovuje 3 dílčí výzkumné otázky či cíle.

Prvním z dílčích výzkumných cílů je vytvoření popisné statistiky pro danou skupinu dobrovolníků za pomoci klasického dotazníku měřícího motivaci k dobrovolnictví v rámci funkcionální teorie. Otázku bychom mohli formulovat následovně:

Do jaké míry uvádějí respondenti hodnoty, porozumění, posílení, sociální funkci, kariéru a protektivní funkci jako motivy ke své činnosti?

Cílem bude pomocí kvantitativních postupů shrnout a popsat výsledky dotazníku funkcionální teorie, které budou následně porovnány s relevantními výzkumy (představenými v teoretické části), přičemž se práce bude snažit poukázat na zajímavé úseky dat.

Druhým dílčím cílem bude kvalitativní tematická analýza určené otevřené otázky (*Jaká je jedna věc, kterou považuješ za nejdůležitější v rámci své činnosti v oddíle a proč?*). Cílem bude zjistit, co je ze subjektivního pohledu dobrovolníků nejdůležitější součástí jejich činnosti. Dílčí výzkumná otázka bude znít takto:

Jaká témata se nejčastěji objevují v odpovědích na otázku: Jaká je jedna věc, kterou považuješ za nejdůležitější v rámci své činnosti v oddíle a proč?

Cílem poslední dílčí výzkumné otázky bude popis, jaké rozdíly a podobnosti se mezi použitými výzkumnými nástroji objevují a co mohou potenciálně představovat. Konkrétně budeme sledovat, jak témata v rámci tematické analýzy odpovídají škálám v rámci dotazníku funkcionální teorie. Otázku bychom tedy mohli stanovit následovně:

Jaké jsou podobnosti a rozdíly mezi škálami klasického dotazníku o motivaci k dobrovolnictví a tématy, která považují samotní respondenti za nejdůležitější motivační faktory pro svou činnost v dané organizaci?

7 Výzkumná metoda

7.1 Charakterizace výzkumného vzorku

Vzorkem pro empirickou část je jedna ze skupin specifické dobrovolnické volnočasové organizace, která zajišťuje aktivity pro děti a mládež. Výzkumné sondy se účastnilo 31 respondentů, což odpovídá 35,23 % oslovených účastníků, kteří byli ve věku od 16 do 54 let s průměrným věkem 24 let (směrodatná odchylka 8,75), z čehož bylo 48 % mužů a 52 % žen. Cílem skupiny je plánovat, připravovat a organizovat volnočasové oddílové aktivity pro děti a mládež ve věku 6-15 let. V rámci skupiny působí několik oddílů, jejichž aktivity se nejčastěji sestávají z každotýdenních schůzek trvajících v průměru 2 hodiny, kde se děti pravidelně setkávají s dobrovolníky a společně účelně tráví volný čas skrze výcviky, tvoření, hry, sporty, kulturní poznávání a další aktivity. Oddíly také jezdí zhruba jednou za jeden až dva měsíce na výpravy a v létě poté na letní tábory, které trvají od 1 do 3 týdnů.

Pro tuto práci je stěžejní skupina organizátorů, která za těmito aktivitami stojí. Po dosažení 15 let a splnění interní kvalifikace se osoba stává z dítěte (které se aktivit pouze účastní) instruktorem (který se podílí na jejich organizaci). Tím je až do 18 let a po splnění dalšího školení se stává plnohodnotným vedoucím, který může organizovat akce samostatně. Skupina v současné době skýtá více než 80 instruktorů a vedoucích.

Oddíly respektují společné stanovy a celkové cíle skupiny, ale v rámci jednotlivých akcí fungují jako samostatné celky, které si odděleně organizují náplně schůzek, výprav či táborů. Každý oddíl je tedy svým způsobem jedinečný. Ať je to již vlivem výrazných vedoucích v minulosti, ke kterým mohou oddíly vzhlížet nebo se vůči nim vymezovat, současným vedením, které v rámci svých charakterových vlastností předává dětem hodnoty, jež jsou pro ně v tuto chvíli palčivé, skupinou velkých dětí, které jsou další generací organizátorů a již nyní určují směr oddílu, či jiným faktorem.

7.2 Metoda sběru dat

Výzkumná část je založena na dotazníku, který byl organizátorům rozeslán přes internet. Dotazník samotný se skládal ze tří částí. První z nich byla úvodní část, kde jsem se ptal na věk, intenzitu (počet hodin strávených přípravou činností za měsíc) a délku trvání (kolik měsíců již je dobrovolník činný v rámci dané organizace) dobrovolnické činnosti. Druhou částí byl klasický dotazník dobrovolnických funkcí, který měří sílu motivačních faktorů v rámci dobrovolnictví, použitý ve funkcionálním výzkumu Claryové a kol. (1998). V poslední části

měli dobrovolníci odpovědět na otevřenou otázku: *Jaká je jedna věc, kterou považuješ za nejdůležitější v rámci své činnosti v oddíle a proč?*

Dotazník byl rozeslán pomocí aplikace Google Forms, hlavně kvůli jednoduchosti zadávání a získávání dat a snadné možnosti dotazník sdílet s dobrovolníky (předpokladem bylo, že co nejjednodušší dostupnost pro respondenty vyústí ve velkou návratnost). Odpovědi byly automaticky převedeny do tabulky Google, přičemž pro následnou úpravu a analýzu dat byl použit program Microsoft Excel. Jednotlivé části dotazníku si pro lepší pochopení popíšeme podrobněji.

7.2.1 Intenzita a délka činnosti

První částí dotazníku byly otázky: *Jaký je počet hodin, který strávíš každý měsíc činností spojenými s oddílem (přímá činnost, příprava, porady, skupinové schůze...)? a Kolik měsíců (popřípadě let) již v oddíle provádíš instruktorskou či vedoucovskou činnost?* Obě otázky jsem do výzkumu zakomponoval na základě práce Mlčáka a Šamajové, kteří obdobné verze používali ve svém výzkumu (Mlčák a Šamajová, 2013). Otázky míří na zjištění intenzity a délky činnosti v oddíle, která může být později vztažena k jednotlivým kategoriím dotazníku a představuje tak možné provázání mezi sledovanými hodnotami, popřípadě může sloužit jako popisný prvek zkoumaného vzorku.

7.2.2 Dotazník o motivaci k dobrovolnictví

Pro popis motivačních faktorů jsem se rozhodl vybrat nástroj, který by co nejlépe popsal jednotlivé pohnutky a jehož výsledkem jsou kvantitativní data, která lze porovnat i s jinými výzkumy, čímž lze pozorovat podobnosti a rozdíly mezi různými vzorky. Jako ideální volba se vyjevil dotazník dobrovolnických funkcí v rámci funkcionální teorie, který byl poprvé navržen a využit v rámci výzkumného článku v roce 1998 (Clary a kol., 1998). Dotazník a teorie samotná jsou popsány již v teoretické části, v rámci výzkumu jsem použil jako výchozí zdroj zmíněný článek, přičemž jsem pro český překlad použil diplomovou práci Dučákové (2017).

Některé z formulací jsem musel upravit, aby odpovídaly mému vzorku (například místo tvrzení *Moji přátelé jsou dobrovolní hasiči* jsem použil tvrzení *Moji přátelé jsou činní v oddíle*). Také jsem změnil překlad tvrzení, která obsahovala fráze *less fortunate*. V práci Dučákové (2017) byl anglický výraz překládán jako méně šťastní, což plně neodráží smysl uvedeného tvrzení. Rozhodl jsem se místo toho použít překlad *měli v životě méně štěstí*, který lépe vyjadřuje smysl

anglického originálu. Ve výsledku vznikl seznam tvrzení, který jsem rozeslal respondentům (úplný seznam tvrzení je k nahlédnutí jako příloha 1).

Každý respondent hodnotil v rámci každé škály 5 tvrzení v tom pořadí, jaké použili výzkumníci funkcionální teorie ve svém originálním výzkumu (Clary a kol., 1998). U každého tvrzení mohli dobrovolníci zvolit jednu z hodnot od 1 (vůbec nesouhlasím) do 7 (zcela souhlasím). Respondenti odpovídali na všech 30 tvrzení na jedné stránce a mohli se tedy k odpovědím v rámci této části vracet a upravovat je a až poté vybrané možnosti odeslat.

7.2.3 Otevřená otázka

K baterii uzavřených otázek jsem se rozhodl přidružit jednu otázku otevřenou, a to ze dvou důvodů. Když jsem přemýšlel, jak získat od respondentů co nejvíce autentických dat, ale zároveň je neodradit délkou vyplňování, došel jsem k názoru, že bude ideální jedna otevřená otázka, která umožní dobrovolníkům vyzdvihnout ty nejdůležitější součásti jejich činnosti. Otázku jsem umístil až na úplný konec dotazníku, aby si respondenti mohli v rámci odpovídání na uzavřené otázky utřídit své názory a seznámit se s motivy, které by je jinak nemusely napadnout. V poslední otázce tak mohli co nejrepresentativněji vyzdvihnout nejdůležitější součást oddílové činnosti.

Za druhé jsem chtěl zjistit, zda se v rámci daného vzorku budou odpovědi lišit od tvrzení, které určuje dotazník funkcionální teorie. Jednotlivci se tedy mohli vyjádřit volně a jejich odpovědi jsem poté mohl shromáždit a porovnat s tvrzeními daného dotazníku. Ideou bylo upřesnění některých možných nedostatků daného nástroje pro volnočasové dobrovolnictví. Daná upřesnění by mohla vést k budoucí specifikaci výzkumu v oblasti volnočasového dobrovolnictví.

7.3 Použité postupy v analýze

Při analýze získaných dat jsem obecně používal dva postupy. Prvním byla analýza za pomoci softwaru Microsoft Excel, která sloužila k deskriptivnímu popisu výsledků. Druhým byla tematická analýza, která se věnovala otevřené otázce.

7.3.1 Deskriptivní statistika

Programu Microsoft Excel jsem využíval v rámci výsledků pro úpravu odpovědí z dotazníku, které jsem do něj zkopíroval z tabulky Google. Program jsem používal, abych mohl popsat data získaná ve výzkumu. S daty jsem v programu mohl jednodušeji pracovat, což mi pomohlo při organizaci deskriptivních statistik, jejich porovnávání a přípravu pro tvorbu tabulek. K

vytvoření jsem používal funkce sumy, směrodatné odchylky, minima, maxima, průměru, modu, mediánu, sumif, countifs a základních matematických operací (sčítání, odčítání, násobení a dělení). V druhé řadě jsem program také používal k porovnání výsledků tematické analýzy a škál dotazníku o motivaci k dobrovolnictví.

7.3.2 Tematická analýza

Spolu s vedoucí práce jsme se pro popis výsledků odpovědí na otevřenou otázku rozhodli pro tematickou analýzu. Analýza slouží jako nástroj pro generování kódů z kvalitativních dat, ze kterých vzniknou témata, z nichž každé zastřešuje určité podobné jevy objevující se opakovaně v kvalitativních datech. Podle Braunové a Clarkové je metoda ideální pro identifikaci, analýzu a interpretaci určitých vzorců, které se v kvalitativních datech objevují (Braun a Clarke, 2017). Jako přednosti této metody vidí autoři nezávislost na použitých teoriích, zapojení výzkumníka do interpretace výsledků a její přiměřenou jednoduchost i pro výzkumníky, kteří jsou v oboru nováčky. Dále uvádějí, že je tematická analýza vhodná pro výzkum v oblastech, které jsou málo prozkoumané (kterou je například i volnočasový náhled na dobrovolnictví). Z těchto důvodů byla právě tematická analýza ideálním nástrojem pro zpracování dat. Analýza je vytvořena na základě článku Braunové a Clarkové z roku 2006, ve kterém je popsán její celý postup (Braun a Clarke, 2006), který si nyní popíšeme podrobněji.

7.3.2.1 Induktivní a deduktivní tematická analýza

Autorky (Braun a Clarke, 2006) popisují dva náhledy na tematickou analýzu: deduktivní a induktivní. Deduktivní způsob je ovlivněn určitým zájmem badatele, respektive teorií, již používá. Výzkumník má při vytváření analýzy na mysli určitou teorii a při analýze si z celkového vzorku vybírá ta relevantní data, která se mu do výzkumu nejlépe hodí a podporují použitou teorii. Induktivní způsob, který je použit v rámci této práce, reprezentuje všechna data v rámci výzkumu. Při indukci není tvoření témat závislé na teoretickém základu výzkumu, ale jedná se o kódování celkového souboru dat, aniž bychom se je snažili naroubovat na již existující rámeček. Jedná se tak o vhodnější metodu popisu všech dat v kvalitativním souboru. Vzhledem k výše zmíněným cílům práce byl tedy vybrán přístup induktivní.

7.3.2.2 Postup tematické analýzy

Samotná tematická analýza se skládá z šesti fází (Braun a Clarke, 2006). První z nich je seznámení se s daty. U této práce bylo seznámení provedeno skrze několikanásobné čtení

odpovědí na otevřenou otázku, s cílem ponoření se do dat. Už během této fáze může výzkumník zapisovat nápady a témata, která se v datech často objevují.

V druhé fázi se již snažíme vygenerovat prvotní kódy. Kód reprezentuje určitou část dat, která je pro výzkumníka důležitá. Autoři ale zdůrazňují, že v této části by výzkumník neměl vyřazovat téměř žádný element z dat. Odstraňovat může pouze ty části, které nenesou žádný význam, tudíž v našem případě ořezávat prostoje a některá gramatická slova, která nenesou význam. Výstupem by měl být seznam kódů.

Ve třetí fázi je cílem vygenerované kódy poprvé seřadit do témat. Témata jsou hlavním cílem analýzy, přičemž v této fázi se jedná o navržení názvu a rozdělení seznamu kódů do témat, která dávají výzkumníkovi smysl. Již zde může člověk přemýšlet nad hlavními tématy a nad jejich dílčími součástmi. Výstupem by měl být soubor potenciálních témat a dílčích témat, přičemž bychom zatím neměli vynechávat žádná data.

Čtvrtá fáze může být z časového hlediska nejzdlouhavější. Jedná se o zpětné projití témat, které výzkumník navzájem porovnává, zjišťuje, zda se některá zbytečně nepřekrývají či zda je naopak nutné některá témata rozdělit. V této části autoři doporučují, aby si výzkumník přečetl kódy v každém tématu a ujasnil si vzorec, který představují, a zda je tento vzorec z kódů smysluplný. V případě problému je potřeba data přerozdělit a určit nová témata.

Pátou fází je definování a pojmenovávání témat. Po rozpracování vhodného nástinu témat je potřeba je pojmenovat tak, aby hned bylo jasné, čeho se v rámci výzkumu týkají a co reprezentují. Dále je potřeba, aby mělo každé téma svou definici, která bude stručně shrnovat, co mají představovat v rámci získaných dat. K definici je možné přiřadit i specifické výroky z odpovědí.

Šestou a poslední fází je produkce výzkumné zprávy, přičemž cílem je poskytnout čtenáři ucelený a pochopitelný pohled na složitá data výzkumu. Text musí být logický a srozumitelný. Musí obsahovat dostatečné množství příkladů, které dané téma a argument podporují, ale zároveň není třeba používat všechny úryvky. Výzkumník může použít hlavní výroky, které daný argument nejlépe podporují a vyjasňují, jak výzkumník k danému závěru dospěl.

8 Výsledky

8.1 Deskriptivní analýza

V tabulce 1 můžeme vidět popis vzorku. Tabulka uvádí věkové složení respondentů, intenzitu jejich činnosti v hodinách za měsíc a délku trvání jejich dobrovolnické kariéry, jež je určena v měsících.

Tabulka 1 – *Popis vzorku.*

	Průměr	Směrodatná odchylka	Maximum	Minimum
Věk (roky)	24,45	8,75	54	16
Intenzita činnosti (hodiny za měsíc)	29,45	25,63	85	4
Délka trvání (měsíce)	110,32	103,45	468	17

Věkový průměr dobrovolníků se pohybuje okolo 24 let, přičemž směrodatná odchylka je téměř 9 let. Maximální věk je 54 let a minimální věk je 16 let, přičemž většina respondentů se nachází v kategorii pod 24 let (celkově 19 respondentů).

Průměrná intenzita činnosti se pohybuje okolo 30 hodin za měsíc, přičemž standardní odchylka je zhruba 26 hodin. Rozdíl mezi nejdelší a nejkratší dobou, strávenou oddílovou činností, za měsíc, je 81 hodin, což naznačuje poměrně značné rozvrstvení mezi jednotlivými dobrovolníky. Nejčastěji (v 9 případech) se dobrovolníci věnují aktivitě 10-19 hodin za měsíc.

V délce činnosti je průměr 110 měsíců, tedy více než 9 let, a je zde značný rozdíl mezi jednotlivými respondenty. Dobrovolník s nejkratším trváním své organizátorské činnosti vykonává aktivitu méně než rok a půl a jako nejdelší trvání dobrovolnické aktivity je uvedeno 39 let. Nejčastější zastoupení je ve středních hodnotách (9 respondentů se věnuje činnosti 60-119 měsíců, 9 poté 120-239 měsíců).

8.2 Výsledky dotazníku dobrovolnických funkcí

Shrnutí výsledků dotazníku o motivaci k dobrovolnictví představuje tabulka 2, která obsahuje statistiky jednotlivých škál (každá škála sdružuje 5 tvrzení z dotazníku, přičemž každé může získat hodnotu od 1, vůbec nesouhlasím, do 7, zcela souhlasím; konkrétní tvrzení jsou uvedena v příloze 1).

Tabulka 2 – Výsledky dotazníku motivace k dobrovolnictví.

Škála	Průměr	Směrodatná odchylka	Průměrná hodnota tvrzení
Porozumění	30,81	3,09	6,16
Hodnoty	28,71	4,65	5,74
Posílení	25,10	5,24	5,02
Sociální funkce	24,45	5,75	4,89
Kariéra	21,97	7,05	4,39
Protektivní funkce	21,42	6,12	4,28

V druhém sloupci tabulky 2 se objevují průměrné hodnoty každé škály (tedy průměrná hodnota součtu všech 5 tvrzení pro danou škálu na jednoho respondenta). K této hodnotě je ve třetím sloupci uvedena směrodatná odchylka. Ve čtvrtém sloupci se nachází průměrná hodnota odpovědi jednoho respondenta na jedno z pěti tvrzení v rámci dané škály (suma ve sloupci 2 byla vydělena hodnotou 5, což je počet tvrzení pro každou ze škál). S nejvyšší průměrnou hodnotou se objevují škály porozumění a hodnoty, s průměrem okolo 30. V okolí 25 se pohybují škály posílení a sociální funkce a v okolí 22 se nachází škály kariéra a protektivní funkce.

Významná data pro další diskusi můžeme pozorovat na úrovni jednotlivých tvrzení. Ze všech tvrzení obsahovala nejvyšší průměrnou hodnotu dvě následující: *Mohu se naučit, jak jednat s různými lidmi* a *Díky své činnosti v oddíle jsem si rozšířil obzory* v tomto pořadí, s hodnotami 6,58 a 6,55 (obě ze škály hodnot). Zdaleka nejnižší průměrnou hodnotu mělo tvrzení *Dobrovolnická činnost v oddíle mi ulevuje z pocitu viny, že mám v životě větší štěstí, než jiní* (2,19 ve škále protektivní funkce), nad kterým se jako tvrzení s druhou nejnižší hodnotou nacházelo *Činnost v oddíle mi umožňuje prozkoumat různé kariérní možnosti* s hodnotou 3,94 (škála kariéra). Nejvyšší možné hodnoty mediánu, tedy hodnoty 7, dosáhla kromě výše uvedených dvou tvrzení také tvrzení *Činnost v oddíle mi umožňuje získat na věci nový pohled* (škála porozumění), *Činnost v oddíle mi dovoluje učit se skrze přímou praktickou zkušenost* (škála porozumění) a tvrzení *Myslím si, že je důležité pomáhat druhým* (škála hodnot). Nejnižšího možného mediánu, tedy 1, dosáhlo výše uvedené tvrzení *Dobrovolnická činnost v oddíle mi ulevuje z pocitu viny, že mám v životě větší štěstí než jiní*.

Škála sociální funkce má průměrnou hodnotu odpovědi na jedno své tvrzení 4,89, ale nejvíce hodnocené tvrzení (*Moji přátelé jsou činní v oddíle*) má hodnotu 5,9 a je o 1,13 výše, než tvrzení za ním následující a silně tak pozvedává průměr celé škály (respektive ostatní tvrzení ho silně snižují). V rámci škály protektivní funkce naopak tvrzení o ulevení z pocitu viny (zmíněno výše) je o 2,10 níže, než další nejnižší tvrzení v dané škále a silně tedy ovlivňuje výsledek škály jako celku. V rámci škály porozumění se jediné tvrzení dostalo pod hranici 6, a to bylo s hodnotou 5,48 tvrzení *Mohu se více dozvědět o věcech, o které jako oddílový vedoucí usiluji*.

8.3 Témata v odpovědích na otevřenou otázku

Postup tematické analýzy, vysvětlený v předchozí kapitole, byl použit na popsání odpovědí na otázku *Jaká je jedna věc, kterou považuješ za nejdůležitější v rámci své činnosti v oddíle a proč?*. Postupným kódováním a následným několikanásobným upravováním vzniklo 6 témat, která jsou představena v tabulce 3.

Tabulka 3 – Výsledky tematické analýzy.

Téma	Definice	Příklad
Získávání dovedností	Téma zaměřené na seberozvoj jedince a jeho osvojování schopností.	<i>Umím lépe komunikovat. Jsem samostatný. Umím řešit krizové situace. Mohu se rozvíjet.</i>
Předávání zkušeností	Předání zkušeností dalším, důraz na prokázání vlastního zapojení.	<i>Předám dalším to, co oddíl předal mně. Opravuji věci, ostatní to neumí.</i>
Zájem o volnočasové aktivity	Vnímání oddílu jako volnočasové aktivity.	<i>Mohu dělat různorodou činnost. Aktivita se vymyká klasickým kroužkům.</i>
Sounáležitost	Téma shrnující sociální interakce v rámci oddílu.	<i>Potkal jsem spolehlivé lidi. Setkal jsem se s různorodými lidmi. Získal jsem kamarády.</i>
Hodnoty	Téma zaměřené na budování hodnot dobrovolníka, potažmo oddílu.	<i>Mohu rozvíjet dětskou kreativitu. Dělán něco pro druhé.</i>
Pozitivní emoce	Téma zaměřené na pocity jedince ve vztahu k oddílu, jaké emoce nebo postoje vnímá.	<i>Činnost mi dodává pocit jistoty. Mám z činnosti pocit štěstí.</i>

Nejčastěji zmiňovaným tématem v rámci analýzy bylo získávání dovedností, tedy výroky, které se zaměřovaly na seberozvoj jedince v rámci oddílu. Toto téma bylo v rámci otevřených odpovědí celkově zastoupeno ve 12 případech. Téma oddílového společenství se objevilo v 11 odpovědích, téma hodnot v 9 případech, téma emočního vnímání v 7 případech a ve 4 případech bylo zmíněno téma předávání zkušeností a také zájem o volnočasové aktivity.

Jednotlivá témata si nyní podrobněji popíšeme, abychom zjistili, co nám říkají o celkovém vzorku dobrovolníků, potažmo potenciálně i o volnočasovém dobrovolnictví obecně. Tento popis využijeme v části diskuse, kde budeme výsledky tematické analýzy porovnávat s funkcionálním dotazníkem o motivaci k dobrovolnictví.

8.3.1 Získávání dovedností

Nejčastěji zmiňovaným tématem je získávání dovedností. Dobrovolníci cítí, že je pro ně v rámci činnosti nejdůležitější (celkově se téma objevilo ve 12 případech) možnost získávání zkušeností, které budou moci využívat v budoucnu, potažmo skrze něž budují svou osobnost. Objevují se výroky směřující na práci s lidmi (*Zkušenosti s prací s lidmi. Je důležité komunikovat.*), řešení krizových situací (*...mohou přijít do různých situací, které jsou pro ně výzvou a musí je vyřešit.*) a řada výroků směřujících na seberozvoj jedince (*Samostatnost. Myslet dlouhodobě. Schopnost delegovat.*). Vyskytují se také výroky, které popisují tento seberozvoj ne kvůli nějakému externímu cíli, ale pouze pro potěšení z rozvoje samotného (*Protože mě baví sbírat zkušenosti...*).

8.3.2 Předávání zkušeností

Zkušenosti mohou dobrovolníci využít nejen pro vlastní život, ale také k jejich předání dalším oddílovým generacím, což tvoří druhé téma. Výroky zmiňují zprostředkování vědomostí pro další generace organizátorů (*Dát další generaci to, co dal oddíl mně.*), ale objevují se i výroky, jež popisují možnost prokázat své schopnosti (*Opravování všeho, ostatní to neumí.*). Od předchozího tématu se liší tím, že jsou nabyté vědomosti použity k rozvoji ostatních (jakýsi pedagogický přesah) a nejsou zaměřeny pouze na seberozvoj jedince. Téma je spíše zaměřeno na předávání vědomostí dalším organizátorům, tedy vedoucím a instruktorům, než dětem.

8.3.3 Zájem o volnočasové aktivity

Třetím tématem je zájem dobrovolníků o volnočasové aktivity. Jednotlivci nachází v oddílové činnosti potěšení pro její zábavnost a různorodost (právě různorodost činností se objevuje v několika výrocích – *Různorodost práce, pořád zkouším nové věci. Asi všechno, protože má*

činnost je různorodá.). Část dobrovolníků tedy hledá činnost, která by nejen zaplnila jejich volný čas, ale proměnila jeho trávení v rozvojovou aktivitu, jež se může stát kontrastem vůči repetitivním vzorcům jiných činností v životě (*Aktivita se vymyká klasickým kroužkům*).

8.3.4 Budování sounáležitosti

Druhým nejčastěji zmiňovaným tématem je sounáležitost (celkově se objevilo v 11 odpovědích). Dobrovolníci popisují důležitost kamarádství s ostatními organizátory a také budování určité oddílové komunity v rámci skupiny. Výroky se zmiňují o respektu (*Pocit být součástí komunity, která tě přijímá. Vzájemný respekt napříč všemi věky a životními zkušenostmi.*), o vztahu k dětem (*Interakce s dětmi. Sociální vztahy napříč celým oddílem.*), komunitě (*Sounáležitost oddílu, jako skupiny lidí, dětí i vedoucích.*) a kamarádství (*I když je to občas náročné, tak věřím, že přátelství mezi lidmi v oddíle je opravdu pevné. Poznala jsem lidi, o kterých vím, že se na ně mohu spolehnout.*). Jeden výrok se zmiňuje o propojení různorodých skupin, které se v oddíle vyskytují, při společné činnosti (*Spojování a poznávání lidí s odlišnými životními drahami.*).

Chtěl bych podotknout, že by potenciálně bylo možné v tomto tématu rozlišit dva proudy. Zaměření na budování komunity skupiny a na tvoření kamarádství mezi jednotlivými členy. Komunita v tomto případě znamená celkové společenství, jež je v rámci činnosti budováno a které umožňuje příjemné společné trávení volného času. Přátelství se týká vztahů jednotlivců, jež mohou mít přesah přes hranice oddílu. Vzhledem k poměrnému překryvu těchto pojmů jsem se ale rozhodl je nechat v rámci jednoho zastřešujícího tématu sounáležitosti a dále je nerozlišovat.

8.3.5 Typy hodnot v oddíle

V rámci tématu hodnot bychom odpovědi v dotazníku mohli rozdělit na dvě hlavní kategorie. První část výroků se týká obecných hodnot, které se pojí s oddílovou činností, potažmo s dobrovolnictvím celkově (*Dělám něco pro druhé. Je důležité myslet na druhé.*). Tyto hodnoty jsou tedy důležitým tématem nejen pro dobrovolníky obecně, ale i pro volnočasové dobrovolníky.

Druhá část výroků se věnuje vztahu hodnot vůči dětem. Dobrovolníci považují za důležitou součást své činnosti pomoc dětem, respektive předání hodnot skrze vlastní příklad (*Nejdůležitější mi přijde rozvíjet dětskou kreativitu, aby se z nich nestaly stroje a uměli se nad věcmi zamyslet. Pomoc dětem nalezení životních hodnot. Být vhodným vzorem pro děti.*). Toto

téma úzce souvisí s charakterem zkoumané dobrovolnické činnosti, tedy s prací s dětmi, a často se v jedné odpovědi objevovaly části, které zasahovaly jak do tohoto tématu, tak do tématu sounáležitosti, popřípadě do posledního tématu, kterým jsou pozitivní emoce.

8.3.6 Pozitivní emoce

Dobrovolnictví ve volnočasové skupině pro děti a mládež vzbuzuje v účastnících pocity, které jsou pro dobrovolníky tak důležité, že tvoří v analýze samostatné téma. Kategorie je zaměřená na dobrovolníka jako na jedince, nevěnuje se však jeho seberozvoji, nýbrž popisuje jeho vztah k činnosti a pozitivní zážitky, které při ní prožívá. Část výroků se týká dobrého pocitu, který dobrovolník z práce s dětmi má (*Práce s dětmi mě naplňuje radostí. Děti, udělám jim radost a oni mně.*). Ostatní výroky v tomto tématu se týkají buď uvědomění si smyslu oddílové činnosti (*Dává to smysl pro všechny, od prťat až po dospělé.*) nebo pochopení určitého přesahu oddílu (*Poznávám sama sebe a díky tomu se znám lépe než většina lidí, což mi dodává pocit jistoty. Porovnat si zkušenosti a ucelit si svůj postoj.*).

9 Diskuse

Předem představené výsledky budu v diskusní části porovnávat a nabídnou jejich možné vysvětlení. Prvním cílem bude popis výsledků dotazníku o motivaci k dobrovolnictví v rámci dané organizace. Druhým krokem bude porovnání těchto výsledků s relevantními výzkumy a popis podobností a odlišností mezi jednotlivými výzkumy. Třetí částí bude porovnání odpovědí na otevřenou otázku se škálami a tvrzeními v rámci dotazníku o motivaci k dobrovolnictví. V poslední části budou uvedeny obecné závěry, implikace pro pedagogickou praxi a limity práce.

9.1 Porovnání výzkumů o motivaci k dobrovolnictví

Abychom lépe pochopili výsledky našeho výzkumu a mohli nabídnout potenciální vysvětlení v rámci dané zkoumané oblasti, porovnáme v této části práce odpovědi dobrovolníků v našem výzkumném vzorku oproti vzorkům ve 4 obdobných výzkumech. Jedná se o dříve představené výzkumy Claryové a kolegů (1998), Mlčáka a Šamajové (2013), Tomšů (2015) a Tkáčové (2019). Relevantní výsledky jednotlivých výzkumů jsme si představili v poslední kapitole teoretické části, kde jsme si i odůvodnili výběr daných výzkumů.

Možné závěry, které plynou z porovnání těchto 5 výzkumů (včetně výzkumu této práce), si popíšeme ve čtyřech částech. Podívám se nejprve na trendy, které lze z výzkumů vyčíst, a pokusím se o jejich popsání v rámci dosavadních vědomostí o dobrovolnictví a o volnočasovém náhledu na něj. Celkové návrhy na potenciální úpravy dotazníku o motivaci k dobrovolnictví se vyskytují až v části implikací, která následuje po porovnání tematické analýzy a dotazníku.

9.1.1 Společné znaky výzkumů

Nejzajímavějším společným prvkem je konzistence škál v rámci první trojice a druhé trojice odpovědí na dotazník o motivaci k dobrovolnictví. Na prvních třech místech se ve všech výzkumech objevila škála hodnot, porozumění a posílení. Na druhých třech místech se vždy objevila škála sociální funkce, protektivní funkce a kariéra. Tato konzistence by mohla prozrazovat, že napříč dobrovolnickým spektrem je toto umístění konzistentní a hodnoty, porozumění a posílení jsou nejdůležitějšími faktory pro dobrovolnickou práci.

Kdybychom mluvili o specificky volnočasovém dobrovolnictví ve smyslu, jaký jsme popsali v teoretické části, mohli bychom motivaci rozdělit na dvě hlavní kategorie – zaměření na sebe a zaměření na druhé, obdobně rozděluje dobrovolníky například Finkelsteinová (2009). Dobrovolník je na jednu stranu přesvědčen, že jeho činnost je smysluplná a pomáhá ostatním, ale na druhou stranu chce, aby činnost nebyla pouze prospěšná pro ostatní, ale aby z ní měl i

on sám užitek. Výsledky našeho porovnání by mohly také souhlasit s přesvědčením Stebbinse (2001) o volnočasovém aspektu dobrovolnictví. Je tedy možné, že dobrovolníka (jak v tomto vzorku, tak v ostatních porovnávaných výzkumech) nejvíce motivuje kombinace škál, z nichž je část zaměřena altruisticky a část egoisticky.

9.1.2 Jsou hodnoty nejdůležitějším motivačním faktorem?

Doležel a kol. (2016), Frič a Pospíšilová (2010) či Nakonečný (2014) považují za nejsilnější motiv k dobrovolnictví hodnoty. Když se podíváme na výzkumy Claryové a kol. (1998), tak se hodnoty vyskytují v obou případech na prvním místě, stejně jako u Mlčáka a Šamajové (2013). V rámci našeho výzkumu a v rámci výzkumu Tkáčové (2019) však hodnoty nejsou na prvním místě hodnocení škál dotazníku a stejně je tomu i ve výzkumu Tomšů (2015). Z mého pohledu by nám k možnému vysvětlení mohl posloužit volnočasový aspekt, současný vývoj dobrovolnictví a možná i věk dobrovolníků.

Jak popisuje Frič a Pospíšilová (2010) a Hustinx a Lammertyn (2003) v současné době se dobrovolnictví vyvíjí spíše egoistickým směrem. Dobrovolníci se podle českých autorů z velké části zajímají o osobní rozvoj a dobrovolnictví není pouze možností, jak projevit své hodnoty. Když tuto domněnku spojíme s názorem Stebbinse (2001), který zdůrazňuje roli jednotlivce v rámci volnočasových aktivit skrze funkce činností ve volném čase, může nám vyvstat důvod, proč jsou v novějších studiích, které jsou zaměřené na volnočasové činnosti, na prvním místě jiné škály než hodnoty. Pro volnočasové dobrovolníky by mohl být důležitější egoistický náhled a zábavné a stimulující trávení volného času, ze kterého benefituje dobrovolník sám. Jednalo by se tak o kombinaci rekreačního a výchovně vzdělávacího aspektu pedagogiky volného času. Nejlépe hodnocená tvrzení v rámci výzkumu této práce se týkají naučení se práce s různorodou skupinou lidí a rozšíření obzorů, které jsou oba zaměřené spíše na jedince a jeho rozvoj.

Podle Friče a Pospíšilové (2010) je egoistický zájem o využití dobrovolnictví ve svůj prospěch přítomný obzvláště u mladších dobrovolníků. Kdybychom se podívali na mladé dobrovolníky v českých výzkumech, tak by s tím bylo možné souhlasit (pro mladší dobrovolníky se zdá škála porozumění oproti hodnotám). V práci Tomšů (2015) jsou výsledky také obdobné a autorka zmiňuje, že tyto závěry přednáší také Okun (1994). Výzkum Claryové a kol. (1998) se této domněnce vymyká – u výzkumu s mladšími dobrovolníky se na prvním místě vyskytují hodnoty, a ne posílení ani porozumění. Zde by bylo možné namítnout, že mohou být výsledky amerického výzkumu ovlivněny vybraným vzorkem dobrovolníků. Respondenti totiž nebyli

čirými dobrovolníky, ale museli se na dobrovolnickou stáž zapsat v rámci povinného předmětu ve škole a jednalo se pro ně spíše o poznávací setkání s dobrovolnictvím a do menší míry o svobodnou a vědomou volbu dobrovolnické činnosti. Lze tedy diskutovat o porovnatelnosti tohoto výzkumu s ostatními ryze dobrovolnickými činnostmi. Na druhou stranu by se výsledky také daly interpretovat jako důkaz, že je důležitějším faktorem současný trend dobrovolnictví než věk dobrovolníka, což se současnými daty nelze jasně určit. Výsledky naznačují, že čím novější výzkum a čím mladší dobrovolníci, tím spíše bude na první pozici škála jiná než hodnoty. Abychom mohli udělat obecnější závěr o umístění škály hodnoty, bylo by třeba v budoucích výzkumech oslovit větší množství ryzích dobrovolníků z různých věkových kategorií. Tím bychom mohli získat dostatečné množství dat a pokusit se tak o další analýzu.

9.1.3 Věk jako faktor ovlivňující výsledky

Jak jsme již zmínili, tak důležitým faktorem pro výsledky škál může být i věk. Okun (1994) zmiňuje, že mladší dobrovolníci uvádějí na vyšší úrovni škály jako porozumění, sociální funkce a kariéra. Právě kariéra je v rámci porovnání zajímavá. Když se podíváme na hodnocení, které získala tato škála napříč výzkumy, můžeme vidět, že u výzkumů se staršími respondenty obdržela relativně nižší hodnocení než u výzkumů s mladšími respondenty. Výzkum Claryové a kol. (1998), který používal respondenty v průměrném věku zhruba 40 let, určil hodnotu kariéry 2,74, a Mlčák a Šamajová (2013) hodnotu 3,06. Náš výzkum určil hodnotu kariéry 4,39, výzkum Claryové a kol. (1998), který použil mladší dobrovolníky ve věku zhruba 21 let, na úroveň 4,54 a výzkum Tomšů, která pracuje s kategorií dobrovolníků ve věku pod 30 let, umístil kariéru na hodnotu 3,81.

Mohli bychom tedy dojít k interpretaci, že mladší věkové kategorie v rámci námi zkoumaných výzkumů kladou na kariérní škálu zdánlivě větší váhu než starší věkové kategorie. K obdobnému závěru dochází ve své práci i Tomšů (2015). Odůvodnění může být nasnadě, mladší dobrovolníci jsou zaměřeni i na budoucí kariéru (někteří z dobrovolníků možná v době své činnosti ještě ani nepracují, například při průměrném věku okolo 21 let) a dobrovolnictví je na ni může potenciálně připravit. Starší dobrovolníci provádí dobrovolnickou činnost při práci a nemusí tak cítit potřebu se v rámci dobrovolnictví kariérně zlepšovat. Toto tvrzení by mohl dále podpořit i současný egoističtější trend v dobrovolnictví, popsany v dřívějších částech práce.

9.1.4 Pro jaký typ dobrovolníků je důležitější sociální funkce

Posledním významným rozdílem ve výsledcích výzkumů je umístění škály sociální funkce. V rámci zahraničních výzkumů Claryové a kolegů (1998) se sociální funkce umísťuje vždy na posledním místě (v prvním výzkumu s hodnotou 2,59 a u druhého s hodnotou 2,95). V českých výzkumech se konzistentně vyskytuje škála sociální funkce na čtvrtém místě, přičemž dosahuje hodnoty 4,89 v našem výzkumu, 3,76 u Mlčáka a Šamajové (2013) a 3,90 u Tomšů (2015). Ve výzkumu Tkáčové (2019) se sociální funkce objevuje v rámci pěti nejvýše hodnocených tvrzení. Sociální funkce jsou tedy značně výše postavené u českých výzkumů. K možné interpretaci tohoto faktu nám pomohou dva faktory, které ruku v ruce ovlivňují vyšší umístění sociální funkce. Prvním je odlišnost dobrovolnictví zkoumaných vzorků a druhým je volnočasový aspekt činnosti.

Frič a Pospíšilová (2010) ve své knize popisují, že čeští dobrovolníci se až v 80 % případů věnují dobrovolnictví dlouhodobě v rámci jediné organizace. Ve výzkumech Claryové a kol. (1998) se o dobrovolnictví mluví v jiném kontextu. Dobrovolníci často nejsou členy jedné organizace, ve které by působili po delší dobu, ale svá působiště a aktivity střídají. Je tedy možné, že se u nich nebuduje do takové míry soudržnost v rámci kolektivu (která například v našem výzkumu významně ovlivňuje výsledek celé škály sociální funkce).

Nemusí se ale jednat o národnost dobrovolníka, ale možná spíše o styl, kterým dobrovolníci svou činnost vykonávají – zda zůstávají v jedné organizaci se stejnými lidmi, či nikoliv. Čeští dobrovolníci mohou přikládat vyšší hodnotu sociální funkci, jelikož je jejich dobrovolnictví vykonáváno dlouhodobě v rámci jedné organizace a se stejnými lidmi. Jak turistické oddíly, tak dobrovolní hasiči a dobrovolnice ve výzkumu Mlčáka a Šamajové (2013) se činnosti věnují po delší časový úsek ve stejném kolektivu. U turistických oddílů je vztah ke kamarádům a důležitost oddílové komunity jasně vidět jako klíčový faktor motivace k dobrovolnictví, což značně ovlivňuje umístění sociální funkce – k podobnému závěru dochází ve své práci i Tkáčová (2019).

Dalším vlivem na umístění sociální funkce je volnočasový náhled. Teorie pedagogiky volného času explicitně mluví o sociální funkci trávení volného času jako o jedné ze svých 4 hlavních funkcí, potažmo potřeb, které jsou skrze volnočasové aktivity uspokojovány (Pávková, 2014). A výzkumy, které jsem v rámci práce prošel, naznačují, že by mohla tato domněnka být pravdivá. Sociální funkce je pro volnočasovou aktivitu výrazně důležitější než pro dobrovolnickou aktivitu. U propojení těchto dvou kategorií do volnočasového dobrovolnictví

by tedy mohlo dojít k vytvoření takové kategorie, která se vymyká obecnému pojetí dobrovolnictví.

Chtěl bych také poznamenat, že dle mého názoru dotazníková tvrzení v sociální funkci kombinují do jedné škály pohledy, které jsou v kontextu volnočasových činností značně odlišné. Podle výsledků výzkumu této práce považují dobrovolníci současné zapojení přátel v dobrovolnické činnosti za velmi důležité (jak bylo popsáno dříve, tvrzení je v rámci škály umístěno zdaleka nejvýše), ale ostatní tvrzení nepovažují za relativně tak důležitá (další nejvýše položené tvrzení je průměrně až o 1,13 bodu níže). Kdyby byla škála rozdělena a jedna část by měřila důležitost společnosti a komunity a druhá sociální tlak okolí, mohlo by dojít ke značně odlišným výsledkům (potenciálně vyšší umístění přátelství a nižší sociálního tlaku – což je podpořeno výsledky tematické analýzy této práce).

9.2 Podobnosti a rozdíly mezi dotazníkem a otevřenými výpověďmi respondentů

Tato část práce se bude věnovat porovnání výsledků předem definované tematické analýzy vůči dotazníku o motivaci k dobrovolnictví. Cílem bude nalézt části, které se objevují v tematické analýze, ale ne v dotazníku a vice versa. Tyto části nás budou zajímat kvůli tomu, abychom mohli vyzdvihnout potenciální podobnosti a rozdíly mezi volnočasovými dobrovolníky a dobrovolníky obecně. Rozdíly budu uvádět nejprve z pohledu škál v dotazníku a poté uvedu témata, která se v dotazníku neobjevují.

9.2.1 Porozumění

Škála porozumění se v našem výzkumu umístila nejvýše (průměrná hodnota odpovědi je 6,16 ze 7) a většina tvrzení z dotazníku se promítla i do výroků v rámci tematické analýzy. V rámci tematické analýzy odpovídají škále porozumění nejvíce témata získávání dovedností (praktických zkušeností), zájem o volnočasové aktivity (různorodost činnosti umožňuje dobrovolníkovi nahlédnout jeho silné stránky) a sounáležitost (potkávání různých lidí).

Jediné tvrzení z dotazníku, které není zastoupeno v odpovědích na otevřenou otázku, se týká porozumění věcem, o které dobrovolník jakožto oddílový vedoucí usiluje. Dle mého názoru dobrovolníci nemusí toto tvrzení považovat za nejdůležitější, jelikož je rozdíl v typu dobrovolnictví v naší práci a ve výzkumu Claryové a kol. (1998). V práci amerických výzkumníků se mluví o dobrovolnictví spíše jako o způsobu, jak si vyzkoušet různé pracovní pozice. Dobrovolníci se nezdržují v jedné organizaci po delší dobu a smyslem jejich práce je

zakusit větší množství různých pozic a pracovních prostředí. V oddílovém kontextu účastníci postupně vyrůstají od dětí až po organizátory a oddíl znají dlouhodobě. Jeho další poznávání tedy nemusí být nejdůležitější součástí jejich aktivity. Možná interpretace tedy je, že instruktoři a vedoucí spíše následují postup, který je pro oddíl typický a nerozhodují se dobrovolničit v dané organizaci pro možnost poznání jejího fungování, ale jelikož se jedná o přirozený postup v životě oddílového dobrovolníka.

9.2.2 Hodnoty

Obdobně jako u předchozí škály jsou tvrzení v rámci hodnot značně zastoupeny i v odpovědích v tematické analýze. Setkáváme se v odpovědích s výroky, které odpovídají tvrzením ohledně: vykonávání činnosti důležité pro konatele (*Smysl, dává to smysl.*), důležitosti pomáhání (*Je důležité pomáhat druhým.*) a zájmu o cílovou skupinu (*Mám rád interakci s dětmi.*). V rámci tematické analýzy tato škála nejvíce odpovídá tématům hodnot a pozitivních emocí.

Neobjevují se však ekvivalenty k tvrzením ohledně starosti o lidi, kteří měli v životě méně štěstí a ohledně vykonávání činnosti pro pocit soucitu k lidem v nouzi. Tvrzení samotná nejsou irelevantní pro vzorek volnočasového dobrovolnictví, ale aktéři se s nimi neztotožňují. Můj názor na interpretaci pramení ze stylu prováděné činnosti. Narozdíl od dobrovolníků, kteří se podílejí na činnosti v charitách a sociálních službách, hraje pro oddílové vedoucí velký faktor volnočasový aspekt jejich činnosti. Oddíl samotný poté poskytuje prostor, kde se jednotlivé rozdíly mezi dětmi často vymazávají a dané téma tedy nemusí být tak klíčové, jako v jiných odvětvích dobrovolnické činnosti. Účastníci mezi sebou nemusí cítit žádný palčivý rozdíl, jelikož nejsou rozdíly v rámci činnosti do takové míry patrné. Tyto domněnky by mohly být podpořeny tím, že škála hodnot není u volnočasových dobrovolníků na prvním místě ani v dotazníku o motivaci k dobrovolnictví a celkově hodnoty nejsou nejdůležitějším prvkem (jak je podrobněji popsáno dříve).

9.2.3 Posílení

Škála posílení se nejvíce projevuje v tématech sounáležitosti a předávání zkušeností. Setkáváme se s výroky ohledně pocitu užitečnosti a jistoty. V dotazníku mluví jedno tvrzení o potkávání nových lidí v rámci dobrovolnické činnosti, a i když je přátelství důležitou součástí, tak se v analýze nemluví o nových kamarádech (lidé se ve většině případů znají již od dětství). I tak je toto tvrzení nejvýše hodnocené v rámci škály dotazníku (průměrná hodnota na člena je 5,65 ze 7). Důvodem může být formulace tvrzení. I když dobrovolník v oddíle nezíská nové přátele, může pořád souhlasit s tvrzením *Činnost v oddíle je cestou k získání nových přátel.*

Pokud by tedy měla otázka směřovat na získávání přátel jakožto motiv pro začátek konání činnosti, bylo by možná lepší ji přeformulovat na tvrzení typu *Má současná činnost v oddíle mi umožňuje si získat nové přátele.*

V rámci analýzy se nesečkáváme s výroky o zlepšení sebeúcty a lepším pocitu ze sebe sama. Dobrovolníci se možná ztotožňují více s poznáním sebe sama v tématu získávání dovedností, ale potenciálně nepovažují náhled na sebe za tak důležitý v rámci odpovědi na otevřenou otázku. Možná interpretace může plynout z volnočasového náhledu na dobrovolnictví (Stebbins, 2001). Oddíloví organizátoři nemusí vyvíjet činnosti přímo pro lepší pocit ze sebe sama, ale pro svůj seberozvoj. Ten může v důsledku způsobit i lepší pocit a sebeúctu, když povede k dalším úspěchům, ale lepší pocit samotný možná není pro dobrovolníky nejdůležitějším motivačním prvkem. Tvrzení samotná ale nejsou pro volnočasové dobrovolníky irelevantní, pouze se s nimi neztotožňují.

9.2.4 Sociální funkce

Ve výsledcích dotazníku o motivaci k dobrovolnictví se škála sociální funkce nacházela na čtvrtém místě. Podobný problém, jaký se vyskytl v rámci kapitoly porovnání dotazníků, se vyskytuje i u porovnání s tematickou analýzou. Tvrzení *Moji přátelé jsou činní v oddíle* je vysoko hodnoceno v dotazníku a tvoří i důležitou součást tematické analýzy. Problémem však je, že zbylá tvrzení nejsou v rámci tematické analýzy zastoupena téměř vůbec. Otázky na sociální tlak okolí jako motiv pro konání činnosti se nezobrazuje ani ve výsledcích dotazníku ani v tematické analýze.

Možným vysvětlením by mohla být neshoda mezi volnočasovým přístupem organizace a tvrzeními, na která se dotazník ptá. V jedné škále jsou dohromady sociální vztahy (které jsou v oddílové činnosti velmi důležité) a sociální tlak okolí (který naopak podle výsledků není tak zásadní pro vykonávání aktivit). Ve volném čase chce člověk spíše rekreovat a sám si volit aktivity, které ho budou rozvíjet. Spolu s možností od volnočasových aktivit kdykoliv odejít, jak ji popisuje Stebbins (2001), nemusí být sociální tlak pro dlouhodobé dobrovolnictví udržitelný a kvůli tomu ho jednotlivci nemusí považovat za významný motivační faktor. Jak již bylo zmíněno dříve, bylo by tedy zajímavé tyto dvě části (sociální interakce v oddíle a sociální nátlak) oddělit do dvou škál a pozorovat výsledky poté.

9.2.5 Kariéra

Ve škále kariéry se setkáváme s téměř nulovým překrytím výsledků dotazníku a tematické analýzy. Pro tento fakt mě napadají dvě možné interpretace.

Prvním důvodem může být prostý nezájem o tuto funkci ze strany dobrovolníků. Vzhledem k volnočasovému aspektu a úplné dobrovolnosti činnosti se chtějí dobrovolníci ve volném čase rekreovat a odreagovat se od zbylého života. Aktivitu tedy mohou provádět za tímto účelem, přičemž nehledí na kariéru. Vlastnosti, které získají, se jim budou do kariérního života hodit, ale dobrovolníci je nezískávají za účelem budování svého kariérního profilu. V tomto kontextu bychom také mohli uvažovat, zda si dobrovolníci uvědomují, které vlastnosti a schopnosti v rámci své činnosti získávají – často se jedná o schopnosti, které jsou v kariérním životě klíčové, ale na první pohled se tak nemusí jevit (schopnost komunikovat, reagovat, organizovat, prioritizovat a další).

Druhým důvodem může být potenciální nevhodnost škály pro volnočasové dobrovolníky. Jak již bylo zmíněno vícekrát, tak styl dobrovolnictví vzorku Claryové a kol. (1998) je oproti volnočasovým dobrovolníkům značně odlišný. Tvrzení jsou tak vytvořena pro dobrovolníky, kteří svoji aktivitu často mění. Lidé, kteří v oddíle vyrůstají a organizátory se stávají v rámci určitého přirozeného vývoje, při vykonávání činnosti často tyto kariérní benefity nezohledňují. Tvrzení jako *Činnost v oddíle mi pomůže pootevřít dveře k pozici, kde bych chtěl pracovat.* nebo *...mi pomůže uspět v mnou zvolené profesi.* nebo *...mi umožňuje prozkoumat různé kariérní možnosti.* poté fungují pro vzorek, kterému se věnuje Claryová a kol. (1998), ale pro náš vzorek jsou možná tato tvrzení nevhodná. To by mohl být důvod, proč se neobjevují v tematické analýze a v rámci výsledků se tvrzení umísťují na relativně nižších pozicích. Stejně tak tvrzení *Činnost v oddíle bude dobře vypadat v mém životopise.* nemusí být pro naše dobrovolníky motivem, ale i tak s ním mohou respondenti souhlasit. Zde by tedy stálo za zvážení, zda u volnočasových dobrovolníků měří daná škála to, co měřit má. Potenciální změny by mohly mířit na úpravu tvrzení tak, aby reflektovala získané schopnosti ve vztahu k budoucí kariéře (například *V rámci své oddílové činnosti jsem se naučil být samostatný, což mi pomůže v mé budoucí kariéře.*).

9.2.6 Protektivní funkce

Poslední škálou je protektivní funkce oddílu. Překryv vzniká nejvíce v rámci boje proti osamělosti (*Cítím se být součástí komunity, která mě přijímá. Spolu s přáteli můžeme na něčem pracovat. Sociální vztahy napříč oddílem.*) a získávání jistoty (*Znám se lépe než většina lidí, a*

to mi dodává jistotu.). Překonávání osobních problémů se v rámci tematické analýzy neobjevuje. Otázky jsou formulovány relevantně, tedy jsou aplikovatelné i na náš vzorek, pouze nejsou nejdůležitějším faktorem na jejich žebříčku priorit. Lidé se s některými těmito výroky mohou ztotožňovat (i když se jedná o nejnižší položenou škálu v rámci dotazníku, průměrná hodnota je stále vcelku vysoká – 4,28, o pouhých 0,11 za škálou kariéra), ale v rámci tematické analýzy pro ně nejsou nejdůležitějším motivem pro vykonávání oddílové činnosti. V této škále ale nevidím prostor pro úpravu dotazníku, nebo nevhodnost tvrzení.

9.2.7 Pozitivní životní zážitky

Jedna kategorie, která se objevuje v rámci tematické analýzy, ale není samostatně definovanou škálou v rámci dotazníku o motivaci k dobrovolnictví, jsou pozitivní emoce, zažívané při vykonávání činnosti. V kontextu volného času jsou pozitivní zkušenosti jedním z nejdůležitějších faktorů (Stebbins, 2001), což dokazují i výroky, které se v tematické analýze objevují (*Pocit štěstí z práce s dětmi. Baví mě sbírat zkušenosti. Udělám dětem radost. Možnost každému dítěti pomoci zažít úspěch.*). Aktér chce ve volném čase zažívat pozitivní zážitky, jinak by u činnosti nesetrvával. Když je v rámci dobrovolnické činnosti zažívá, je jeden předpoklad pro volnočasovou aktivitu naplněn. Kdybychom chtěli tuto škálu zahrnout do dotazníku bylo by třeba ji konkrétně prostudovat a otestovat výzkumem na volnočasových dobrovolnících. Typ tvrzení by dle mého názoru mohl být podobný tomu, který uvedla Doherty (2009): *Díky svému dobrovolnictví jsem získal větší porozumění/docenění činnosti v oddíle. V rámci svého dobrovolnictví jsem si zpestřil svoje každodenní aktivity. Díky své činnosti v oddíle jsem si rozšířil obzory.* Osobně bych se přikláněl také k tvrzením, která směřují na prožívání pozitivních emocí a celkových nálad v rámci činnosti, například: *Při oddílové činnosti se cítím šťastný,* popřípadě *V rámci oddílové činnosti se cítím přirozeně a dobře.*

9.3 Limity výzkumu

Jako největší limitací výzkumu vidím neexistenci dotazníku, který by se vztahoval k danému typu dobrovolnictví. V současné době není žádný validovaný dotazník v češtině, který by byl pro specifický typ dobrovolnictví použitelný. Je tedy otázkou, zda použitý dotazník reálně zahrnuje všechny potřebné motivační faktory pro volnočasový náhled na dobrovolnictví, jak jej popisuje Stebbins (2001), popřípadě Frič a Pospíšilová (2010). Vytváření a porovnávání prací je poté omezeno, jelikož neexistují přímo porovnatelné práce, což vede k nízké možnosti závěry zobecnit.

Další limitací je malý vzorek respondentů získaný jen z jedné organizace. Jedná se o poměrně malou skupinu a z výsledků tedy nebylo možné vytvořit závěry zobecnitelné na další organizace. Předestřené interpretace tedy spíše popisují danou skupinu a pouze jejich porovnání s ostatními vzorky. Ale v budoucím výzkumu by tato porovnání mohla vést k obecnému náhledu na volnočasové dobrovolnické organizace. Malý počet zapříčiňuje i nemožnost korelační analýzy, která by mohla být v tomto kontextu také velmi zajímavá.

Třetí limitací může být problematika subjektivního hodnocení respondenty samotnými. I když nám může subjektivní odpověď vnést nejautentičtější vhled do mysli respondenta, může také docházet k zabarveným odpovědím – respondenti mohou odpovídat společensky chtěným způsobem a mít tak o sobě názor, jež se neshoduje s realitou. Je tedy diskutabilní, zda jsou vlastní náhledy dobrovolníků ideálním řešením při porovnání různých typů dobrovolnictví.

9.4 Implikace pro pedagogickou a výzkumnou praxi

Práce spekuluje, že z empirické části této práce vyplývá jedna hlavní myšlenka – volnočasové dobrovolnictví může být oddělitelný fenomén ve výzkumu dobrovolnictví. Výsledky naznačují, že se mezi danými typy objevují jak společné, tak odlišné prvky. Rozdíly mezi výsledky použitých nástrojů mohou ukazovat, že je potřeba provést další výzkum ve volnočasovém náhledu na dobrovolnickou organizaci aktivit pro děti a mládež. Mohli bychom se tedy domnívat, že pro další pedagogickou praxi by se hodilo volnočasový náhled na dobrovolnictví ustanovit jako samostatně stojící oblast dobrovolnictví, kterou by bylo potřeba do budoucna takto vnímat. Práce je v tomto kontextu jedním z kroků, které by mohly vést k budoucímu poznání v této oblasti. Vzhledem k dříve zmíněné popularitě zkoumaného typu činnosti (Černý, 2018) je další výzkum nasnadě a může pomoci jak organizátorům samotným, tak i potenciálním zájemcům. Lepší pochopení motivací může pomoci jak hlavním vedoucím při budování funkčního oddílového kolektivu, tak i účastníkům, kteří se mohou inspirovat a v rámci svého volného času rozhodovat, zda by z dané činnosti mohli v budoucnu profitovat (a to jak v roli organizátora, tak v roli účastníka či rodiče účastníka).

Konkrétními kroky by mohlo být navázání na návrhy, které jsou v této práci předestřeny, a použití nové, upravené verze dotazníku v rámci rozsáhlejšího výzkumného šetření. Tento nový dotazník by se poté mohl používat konzistentně v různých volnočasových odvětvích, abychom mohli výzkumy navzájem porovnávat a potenciálně tak dojít k obecným závěrům, které lze v rámci volnočasového dobrovolnictví zobecnit. S konkrétními daty a možnými porovnáními by poté mohla lépe vyvstat specifika volnočasového dobrovolnictví oproti ostatním typům

dobrovolnictví. Ve škálách sociální funkce, kariéra a posílení je prostor pro potenciální změny tvrzení, které by poté mohly lépe reflektovat volnočasový náhled na dobrovolnictví, jak jej vidí Stebbins (2001). Obdobně by stálo za zvážení, zda je kategorie pozitivních životních zážitků v dané oblasti relevantní, potažmo otestovat výzkumem relevantnost pro volnočasové dobrovolníky.

Po upravení dotazníku by bylo vhodné provést další výzkumy, které jsou zatím v akademickém kontextu na toto odvětví značně nedostatečné. Kdyby byl nástroj upraven pro volnočasové dobrovolníky, bylo by možné získat větší množství porovnatelných dat. V českém kontextu nejsou vzorky podobné tomu našemu vůbec ojedinělé, jak vyplývá ze zprávy Černého (2018) a potenciál pro další zkoumání tu zajisté je. Jak říkají Frič s Pospíšilovou (2010), tak dobrovolnictví nyní směřuje více do volnočasového aspektu a analýza motivů organizátorů může být do dalších let velmi podstatná. Hlavní organizátoři mohou z tohoto výzkumu těžit, jelikož díky němu lépe pochopí motivy, které stojí za činností dalších vedoucích a instruktorů. Mohou tak lépe udržet co nejlepší kolektiv či dodat svému kolektivu potřebné zázemí, aby se jedinci mohli věnovat zlepšování aktivit pro děti, což je cílem oddílové činnosti. Celkově tedy může práci pomoci v manažerském aspektu dobrovolnictví, jak o něm mluví například Cady a kol. (2018).

Když se podíváme na relevantní práce v Českém kontextu, jako je například Tkáčová (2019) nebo Cvrček (2015) můžeme vidět, že jsou si výsledky v rámci oddílového kontextu značně podobné. Kdybychom tedy využili univerzální nástroj pro měření, bylo by možné data navzájem porovnávat, čímž by se mohly domněnky potvrdit a pedagogická praxe dobrovolnické činnosti by se mohla vylepšit. I vzhledem k poměrně malým výzkumným vzorkům těchto prací by bylo záhodno uspořádat větší výzkum napříč organizacemi v celé České republice.

Práce také přispívá do specifické oblasti pedagogiky volného času. Dobrovolnictví je v rámci této vědní disciplíny zmiňováno pouze okrajově, ale předložená práce by mohla ukázat, že vztah pedagogiky volného času a dobrovolnictví je možná důležitější, než se může zdát. Mohlo by tedy dojít k rozšíření této vědní disciplíny do odvětví dobrovolnictví, které je v současné době velmi populární, čímž by došlo k rozšíření disciplíny pedagogiky volného času.

10 Závěr

Předložená bakalářská práce prozkoumává motivační prvky ve volnočasovém dobrovolnictví. Hlavním zaměřením práce je zdůraznit vztah volnočasového aspektu dobrovolnictví a jak může vnímání volného času ovlivnit motivační faktory pro vykonávání dobrovolnické činnosti v organizaci, která zajišťuje aktivity pro děti a mládež.

V teoretické části jsou představeny pojmy dobrovolnictví, motivace a teorie, jež jsou v rámci motivace k dobrovolnictví používány. Jednotlivé pojmy jsou vždy vztaženy k volnočasovému dobrovolnictví, které je stěžejním motivem celé teoretické části. Tato část shrnuje dosavadní poznání v daném odvětví a ukazuje důležité součásti výzkumu motivace k dobrovolnictví.

V empirické části je popsán provedený výzkum. Výzkumné šetření bylo provedeno na 31 respondentech s průměrným věkem 24 let za pomoci klasického dotazníku dobrovolnických funkcí v rámci funkcionální teorie. Tento dotazník byl doplněn o otevřenou otázku *Jaká je jedna věc, kterou považuješ za nejdůležitější v rámci své činnosti v oddíle a proč?*. Cílem výzkumu bylo poznat hlavní motivační faktory pro danou skupinu a zároveň zhodnotit podobnosti a rozdíly mezi použitými nástroji. Za tímto účelem byla provedena tematická analýza odpovědí, která byla s dotazníkem porovnána.

Ve výsledcích jsou diskutovány podobnosti a vzorce v obdobných výzkumech, přičemž práce popisuje několik možných interpretací dat, které by mohly lépe popsat volnočasový aspekt dobrovolnictví. V části, jež posuzuje podobnosti a rozdíly klasického dotazníku, jsou poté předestřeny možné neshody s výsledky tematické analýzy, které se mohou do budoucna uplatnit v dalších výzkumech.

Hlavními přínosy práce je pootevření dveří v oblasti, která je ve výzkumu dobrovolnictví méně probádaná, a nabídnutí směru pro další výzkumy. Výsledky práce naznačují, že by volnočasové dobrovolnictví mohlo být považováno za oddělitelnou a samostatně zkoumatelnou část dobrovolnictví. Upravením použitých metod měření by tedy výzkumníci mohli dosáhnout výsledků, které jsou pro daný typ dobrovolnictví relevantnější. Použitím této práce se mohou budoucí výzkumníci inspirovat při tvorbě vlastních prací a rozšiřování povědomí a vědomostí o tomto typu volnočasového dobrovolnictví. Lepší probádanost tohoto odvětví by vzhledem k současné oblibě aktivit ve volném čase mohla vést k lepší nabídce a pochopení aktivit pro děti, mládež a dospělé.

Seznam použitých informačních zdrojů

- Aydinli, A., Bender, M., Cemalcilar, Z., Chasiotis, A., Chong, A., van de Vijver, F. J. R., & Yue, X. (2015). A Cross-Cultural Study of Explicit and Implicit Motivation for Long-Term Volunteering. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 45(2), s. 375–396. <https://doi.org/10.1177/0899764015583314>.
- Brannick, M. T., & Finkelstein, M. A. (2007). Applying Theories of Institutional Helping to Informal Volunteering: Motives, Role Identity, and Prosocial Personality. *Social Behavior and Personality: An International Journal*, 35(1), s. 101–114. <https://doi.org/10.2224/sbp.2007.35.1.101>.
- Braun, V. & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77-101. <https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>.
- Braun, V. & Clarke, V. (2017). Thematic analysis. *The journal of positive psychology*, 12(3), 297-298. <https://doi.org/10.1080/17439760.2016.1262613>.
- Cady, S. H., Brodke, M., Kim, J.-H., & Shoup, Z. D. (2017). Volunteer motivation: A field study examining why some do more, while others do less. *Journal of Community Psychology*, 46(3), s. 281-292. <https://doi.org/10.1002/jcop.21939>.
- Clary, E. G., Snyder, M., Ridge, R. D., Copeland, J., Stukas, A. A., Haugen, J., & Miene, P. (1998). Understanding and assessing the motivations of volunteers: A functional approach. *Journal of Personality and Social Psychology*, 74(6), s. 1516-1530. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.74.6.1516>.
- Cvrček, M. (2015). *Motivace vedoucích v turistickém oddíle* [Bakalářská práce, Pedagogická fakulta, Masarykova univerzita]. Dostupné z: <https://is.muni.cz/th/gcbqd/>.
- Chen, J., Wang, C., & Tang, Y. (2022). Knowledge Mapping of Volunteer Motivation: A Bibliometric Analysis and Cross-Cultural Comparative Study. *Frontiers in Psychology*, 13. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.883150>.
- Černá, M., Činčilová, S., Dostál, J., J., Musil, M., Smrčka, Steinbauerová, R., Tošner, J., & Závodný Pospíšil, F. (2020). *Ekonomická hodnota dobrovolnictví v teorii a praxi. Souhrnná výzkumná zpráva projektu Česko s dobrovolnictvím počítá*. Vysoká škola polytechnická Jihlava.
- Černý, J. (2018). *Analýza dobrovolnické práce v ČR (NNO dětí a mládeže)*. Praha: Česká rada dětí a mládeže.
- Doherty, A. (2009). The volunteer legacy of a major sport event, *Journal of Policy Research in Tourism, Leisure and Events*, 1(3), s. 185-207. <https://doi.org/10.1080/19407960903204356>.
- Doležel, J., Jurníčková, P., & Matulayová, T. (2016). *Motivace k dobrovolnictví*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.

Dučáková, P. (2017). *Psychologické aspekty motivace dobrovolných hasičů k práci v zásahové jednotce - aplikace funkcionálního modelu* [Diplomová práce, Filozofická fakulta, Masarykova univerzita]. Dostupné z: <https://is.muni.cz/th/s0itb/>.

Finkelstein, M. (2009). Extrinsic motivational orientations and the volunteer process. *Personality and Individual Differences*, 46, s. 653-658. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2009.01.010>.

Foldynová, I., Hruška, L., Hrušková, A., Kubáň, D., Pilát, M., Poledníková, E., Proske, P., Tošner, J., Pilát, M., Vašulín, P., Žurovec, I., & další (2018). *Analýza o stavu dobrovolnictví v zahraničí a ČR*. Ostrava: ACCENDO.

Frič, P., & Pospíšilová, T. (2010). *Vzorce a hodnoty dobrovolnictví v české společnosti na začátku 21. století*. Praha: Agnes.

Grube, J., & Piliavin, J. A. (2000). Role identity, organizational experiences, and volunteer experiences. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 26, 1108–1120. <https://journals.sagepub.com/doi/epdf/10.1177/01461672002611007>.

Hájek, B., Hofbauer, B., Hrdličková, V., & Pávková, J. (2002). *Pedagogika volného času: teorie, praxe a perspektivy výchovy mimo vyučování a zařízení volného času* (3., aktualizované vydání). Praha: Portál.

Hofbauer, B. (2004). *Děti, mládež a volný čas*. Praha: Portál.

Hustinx, L., & Lammertyn, F. (2003). Collective and Reflexive Styles of Volunteering: A Sociological Modernization Perspective. *Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 14(2), 167–187. <http://www.jstor.org/stable/27927840>.

Knies, E., Leisink, P. L. M., & van Loon, N. (2021). Does public service motivation matter? A study of participation in various volunteering domains. *International Public Management Journal*, 24(6), 865–885. <https://doi.org/10.1080/10967494.2018.1428254>.

Mlčák, Z., & Šamajová, J. (2013). Motivace, intenzita a trvání dobrovolnické aktivity. *Psychologie a její kontexty (Psychology & Its Contexts)*, 1(4), 29-36.

Myers, D. G., Vaňurová, H., Paseková, Z., & Bildová, M. (2016). *Sociální psychologie*. Edika.

Nakonečný, M. (2014). *Motivace chování* (3., přepracované vydání). Triton.

Okun, M. A. (1994). The relation between motives for organizational volunteering and frequency of volunteering by elders. *Journal of Applied Gerontology*, 13(2), s. 115-126. <https://doi.org/10.1177/073346489401300201>.

Okun, M. A., & Kim, G. Y. (2016). The interplay of frequency of volunteering and prosocial motivation on purpose in life in emerging adults. *Journal of Social Psychology*, 156(3), 328–333. <https://doi.org/10.1080/00224545.2015.1080657>.

Pávková, J. (2014). *Pedagogika volného času*. Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta.

Penner, L. A. (2002). Dispositional and organizational influences on sustained volunteerism: An interactionist perspective. *Journal of Social Issues*, 58(3), 447–467.
<https://doi.org/10.1111/1540-4560.00270>.

Průcha, J. (2015). *Přehled pedagogiky: úvod do studia oboru* (4., aktualizované vydání). Praha: Portál.

Průcha, J., Walterová, E., & Mareš, J. (2013). *Pedagogický slovník* (Sedmé, aktualizované a rozšířené vydání). Praha: Portál.

Stebbins, R. A. (2001). Volunteering - mainstream and marginal: Preserving the leisure experience. *Leisure Studies*, 20(2), s. 143-157.

Stebbins, R. A. (2007). „Leisure Reflections... No. 16. A Leisure-Based, Theoretic Typology of Volunteers and Volunteering“, *LSA Newsletter*, 78, 9–12.

Stebbins, R. A. (2009). Would You Volunteer?. *Society*, 46(2), s. 155-159.
<https://doi.org/10.1007/s12115-008-9186-1>.

Tkáčová, A. (2019). *Motivace dobrovolníků pro práci ve volnočasových aktivitách dětí a mládeže v rámci skautského oddílu NASHURO Kozlovice* [Bakalářská práce, Pedagogická fakulta, Masarykova univerzita]. Dostupné z: <https://is.muni.cz/th/voe3y/>.

Tomšů, P. (2015). *Motivace dobrovolníků k dlouhodobému působení ve vybrané neziskové organizaci* [Diplomová práce, Fakulta sociálních studií, Masarykova univerzita]. Dostupné z: <https://theses.cz/id/1un1qj/>.

United Nations Volunteers (2020, July 6). *Volunteering practices in the 21st century*.
<https://www.unv.org/publications/volunteering-typologies>.

Seznam příloh

Příloha 1 – Dotazník motivace k dobrovolnictví

Škála	Číslo tvrzení	Tvrzení
Protektivní funkce	7	Bez ohledu na to, jak špatně se cítím, činnost v oddíle mi pomáhá na to zapomenout.
Protektivní funkce	9	Díky činnosti v oddíle se cítím méně osaměle.
Protektivní funkce	11	Dobrovolnická činnost v oddíle mi ulevuje z pocitu viny, že mám v životě větší štěstí, než jiní.
Protektivní funkce	20	Činnost v oddíle mi pomáhá překonat mé vlastní osobní problémy.
Protektivní funkce	24	Činnost v oddíle je dobrý únik od mých vlastních starostí.
Hodnoty	3	Mám starost o ty, kteří mají v životě méně štěstí, než já.
Hodnoty	8	Mám upřímný zájem o lidi, kterým pomáhám.
Hodnoty	16	Cítím soucit vůči lidem v nouzi.
Hodnoty	19	Myslím si, že je důležité pomáhat druhým.
Hodnoty	22	Mohu něco udělat pro věc, která je pro mě důležitá.
Kariéra	1	Činnost v oddíle mi může pootevřít dveře k pozici, kde bych chtěl pracovat.
Kariéra	10	Dokážu navázat nové kontakty, které by mohly pomoci mé profesní kariéře.
Kariéra	15	Činnost v oddíle mi umožňuje prozkoumat různé kariérní možnosti.
Kariéra	21	Činnost v oddíle mi pomůže uspět v mnou zvolené profesi.
Kariéra	28	Činnost v oddíle bude dobře vypadat v mém životopise.
Sociální funkce	2	Moji přátelé jsou činní v oddíle.

Škála	Číslo tvrzení	Tvrzení
Sociální funkce	4	Moji blízcí chtějí, abych se věnoval činnosti v oddíle.
Sociální funkce	6	Lidé, které znám, sdílejí zájem o služby prospěšné veřejnosti.
Sociální funkce	17	Ostatní, kteří jsou mi blízcí, přikládají službám veřejnosti vysokou hodnotu.
Sociální funkce	23	Dobrovolnictví je důležitou aktivitou pro lidi, které znám nejlépe.
Porozumění	12	Mohu se více dozvědět o věcech, pro které jako oddílový vedoucí usiluji.
Porozumění	14	Činnost v oddíle mi umožňuje získat na věci nový pohled.
Porozumění	18	Činnost v oddíle mi dovoluje učit se skrze přímou praktickou zkušenost.
Porozumění	25	Mohu se naučit, jak jednat s různými lidmi.
Porozumění	30	Mohu prozkoumat své silné stránky.
Posílení	5	Činnost v oddíle mi dává pocit důležitosti.
Posílení	13	Činnost v oddíle zvyšuje moji sebeúctu.
Posílení	26	Díky činnosti v oddíle se cítím užitečný.
Posílení	27	Díky činnosti v oddíle ze sebe mám lepší pocit.
Posílení	29	Činnost v oddíle je cestou k získání nových přátel.